

INSTITUTIONEN FÖR KULTURVÅRD

HANTERING AV SÄRSKILT STORA UNIVERSELLA VÄRDEN I SVERIGE

Sara Holényi

Uppsats för avläggande av filosofie masterexamen med huvudområdet kulturvård
2021, 30 hp
Avancerad nivå
2021–03

Hantering av särskilt stora universella värden i Sverige

Författare: Sara Holényi

Handledare: Bosse Lagerqvist
Examensarbete för Masterexamen, 30 hp
Kulturvård

UNIVERSITY OF GOTHENBURG
Department of Conservation
P.O. Box 130
SE-405 30 Gothenburg, Sweden

<http://www.conservation.gu.se>
Fax +46 31 7864703
Tel +46 31 7864700

Master's Program in Conservation, 120 ect

Author: Sara Holényi
Supervisor: Bosse Lagerqvist

Title: Management of Outstanding Universal Values in Sweden

ABSTRACT

This master thesis examines managements plans for 11 world heritage sites and how the outstanding universal values are handled in the plans. The problem is to succeed to preserve these values and also a challenge. In the thesis different angles are analysed to show how outstanding universal values are significant, what role they have in the tourism industry and in sustainable development. The management plans count as case studies for every each of the world heritage site. The used methods are literature studies, text analysis and comparison of the management plans. The source material is collected of published management plans which were issued before the Corona pandemic. Every chosen management plan is divided in the examination part in five different subheadings to make an attempt for an equal analysis and an easy overview. The results show how the different perspectives are handled of outstanding universal values in the examined management plans. The discussion and conclusion part describe if the term outstanding universal value are logical, how the decision-making works in the management plans, how the collaborations identifies between cultural heritage and sustainable development, how the concept of sustainable tourism is handled in the chosen management plans of the studies. At last, the thesis discusses if the management plans have control and long-term use or if they have any lack of knowledge.

Title: Management of Outstanding Universal Values in Sweden

Language of text: Swedish

Number of pages: 67

3-5 Keywords: Outstanding Universal Values, Management Plans, World Heritage, Sweden

ISSN 1101-3303

ISRN GU/KUV—21/03—SE

Innehållsförteckning

Förord s. 8

1. INLEDNING s. 9

1.1 Bakgrund & kunskapsläge s. 9

1.2 Problemformulering s. 11

1.3 Syfte och målsättningar s. 11

1.4 Frågeställningar s. 12

1.5 Metod s. 12

1.6 Källmaterial s. 13

1.7 Avgränsningar s. 13

1.8 Teori s. 13

2. UNDERSÖKNINGSDEL s. 19

2.1 Genomförande s. 19

2.2 Världsarven i Sverige s. 20

- Drottningholms slottsområde s. 20

- Birka och Hovgården s. 23

- Världsarvet Falun s. 26

- Hälsingegårdar s. 29

- Struves meridianbåge s. 33

- Höga kusten s. 35

- Laponia s. 37

- Hansestaden Visby s. 40

- Örlogsstaden Karlskrona s. 43

- Södra Ölands odlingslandskap s. 46

- Skogskyrkogården s. 48

3. RESULTAT OCH DISKUSSION s. 51

3.1 Resultat s. 51

3.2 Diskussion s. 56

3.3 Slutsatser s. 60

4. SAMMANFATTNING s. 62

REFERENSER s. 63

- Litteratur s. 63

- Elektroniska källor s. 64

- BILAGA s. 67

Förord

Tack till er som har gjort detta examensarbete möjligt!

Tack!

1. INLEDNING

1.1 Bakgrund & kunskapsläge

År 1972 fanns det en oro kring att kultur- och naturarv skulle förstöras runt om i världen. Det fanns också ett brinnande intresse att organisera ett internationellt sätt att skydda världsarv. Därmed skapade UNESCO en konvention för världsarv som utgörs av monument, bebyggelse och landskap. Det som krävs för att komma med på Världsarvslistan är att kulturarvet representerar ett universellt värde (Feilden & Jokilehto 1998, p. 13).

Boken *Aspects of Management Planning for Cultural World Heritage Sites* refereras hur förvaltningsplanering för världsarv har utvecklats sedan 1970-talet (Cameron & Rössler 2018, p. 11). *Särskilt stora universella värden*¹ är nyckelordet för förvaltning av världsarv så att autenticitet och integritet av världsarv kommer vara hållbara. Det som saknas idag är att förvaltningsplaner behöver ha med utomstående faktorer som påverkar världsarven. Det handlar om planer som skulle beröra landanvändning, besök och intressenters delaktighet. Detta kräver länkar mellan andra planer såsom lokala-, regionala- och utvecklingsplaner. Kraven på förvaltningsplaner har inte ändrats sedan 2005 genom *Operational Guidelines*, men förvaltningsplaner ska också vara flexibla med tanke på att de ska bevara de särskilt stora universella värden och helst också reflektera hur delaktigheten ska gå tillväga av världsarvet (Cameron & Rössler 2018, p. 12).

De faktorerna som saknas idag för förvaltningsplanering hos världsarven verkar vara bärande för framtida utveckling hos särskilt stora universella värden, som beskrevs ovan. Därmed går det att ifrågasätta är identifikationen av dessa kulturarv som världsarv logiska och begripliga, eller är begreppet särskilt stora universella värden alltför abstrakt och otillgängligt? Det här kommer att reflekteras kring kritiskt i diskussionskapitlet. En följd fråga till detta är även om alla vet vad särskilt stora universella värden innebär och om alla människor vet vad ett världsarv är och hur det förvaltas?

Inom förvaltningsplaneringen ska utövarna vara beredda på anpassning av förvaltningsplaner genom nya omständigheter som klimatpåverkan och riskhantering (Ibid.).

Idag finns det nya tillvägagångssätt för att hantera en hållbar besöksnäring och förvaltning av världsarv. UNESCO och så kallade *Sustainable Tourism Programme* arbetar med ett samarbete och dialog för att kommunicera mellan intressenter om turism planering och förvaltningen ska vara en integrerad. Detta ska ske med hjälp av världsarven som ska värdesättas och skyddas och med en passande turismutveckling (UNESCO 2020).

UNESCO beskriver i deras rapport *Managing cultural world heritage* från 2013, en bred definition av vad som är kulturarv och varför ska man förvalta den. Enligt dem har kulturarv en växande betydelse för samhället generellt. Vad det beror på är inte riktigt uppenbart enligt UNESCO, men det har att göra med det växande moderna samhället samt stora och snabba förändringar som samhället har gått igenom. Därmed kan kulturarv få en betydelse som identitetsskapande resurs för många människor. Att också kunna förstå det förflutna kan

¹ I UNESCO:s World Heritage Convention används begreppet Outstanding Universal Value som av Riksantikvarieämbetet har översatts till Särskilt stora universella värden.

också var ett sätt att hantera problem med det förflutna och framtid. Idag finns det ett allmänt sätt att se på kulturarvet det vill säga att hela mänskligheten har kommit i kontakt med den och därför blir det viktigt att kunna dra slutsatser om vad som har betydelse och vad som inte har det (UNESCO 2013, p. 12).

Enligt UNESCO (2013, p. 124) är förvaltningsplaner för världsarv ett relativt nytt redskap som bestämmer strategier, mål, sätt att hantera förvaltning, utveckla världsarv på ett effektivt och hållbart så att värdena förblir kvar för samtiden och framtiden. Detta avser både för så kallade användare av kulturarven, möjligtvis turister, liksom för dem som är ansvariga för att hantera världsarven. Härmed går det att reflektera över vilket synsätt på samspelet mellan kulturarv och hållbar utveckling reflekteras i förvaltningsplanerna?

Innehållet i förvaltningsplaner hos världsarv varierar. Detta beror på att vad det är förslags kulturarv som ska förvaltas. Om en förvaltningsplan ska utformas för en byggnad kan den vara mindre omfattande än om det handlar om en stad eller annat större område som en arkeologisk utgrävning. Planen ska vara noggrann med att beskriva hur det universella värdet ska skyddas och bevaras (UNESCO 2013, p. 124).

Det finns dock riktlinjer vad en förvaltningsplan måste innehålla. Första och främst som beskrivet ovan måste de universella värden hos världsarvet skyddas och bevaras, samtidigt ska planen ha information och beskrivning om hur bevarandeprocessen ska gå till. Det ska även vara beskrivet vilka andra lagstiftningar och regler som är gällande för världsarvet. Innehållet ska även vara lätt tillgänglig och lättläst för intressenter. Förvaltningsplaner ska presentera långsiktiga mål för världsarvet och hur man ska nå dessa mål. Det ska finnas med en plan i förvaltningsplanen om hur utvecklingen för skyddet av världsarvet ska genomföras. Dokumentet ska vara användbart för studier och hållbar utveckling, riskhantering ska även vara med. Strategiska tillvägagångssätt ska tas tillvara på, som tidigare misstag och lära sig av dem och ha med det i förvaltningen. Samt en förklaring av hur förvaltningsplanen kommer att genomföras (UNESCO 2013, p. 125).

I de här fallen som beskrivs ovan, till exempel hur bevarande processen ska gå till finns det utrymme att ifrågasätta om det framgår hur kommunikationen och beslutsfattande processer fungerar och hur administrationen är upplagd?

Några världsarv i Sverige har en uppdaterad förvaltningsplan. Enligt Riksantikvarieämbetet (2019, s. 71) bör utvecklingen och arbetet kring förvaltningsplanerna bli mer enhetliga. De flesta förvaltningsplaner bör också uppdateras efter nya riktlinjer från så kallat världsarvsstrategin från UNESCO. Till framtiden planerar Riksantikvarieämbetet och Naturvårdsverket mer stöd och vägledning att utforma förvaltningsplanerna.

I den svenska kontexten bör förvaltningsplanerna exempelvis innehålla hållbart bevarande, användande och utveckling, kris- och katastrofhantering, beskrivning av världsarvets särskilt stora universella värde, autenticitet och integritet, kommunikation mellan lokala och regionala aktörers arbete med världsarvet. Målen från *Agenda 2030* ska också vara med och hur de ska uppnås samt hur världsarven ska utvecklas som besöksmål. En förvaltningsplan i Sverige tas fram genom följande vis, världsarvsråden diskuterar med intressenter. Sedan ansvarar världsarvsrådet att genomföra, uppdatera och följa upp förvaltningsplanen. Även en världsarvssamordnare är till för att leda arbetet kring en förvaltningsplan. Därefter är det

Länsstyrelserna som ska uppdatera och följa upp förvaltningsplanerna (Riksantikvarieämbete 2019, ss. 71-72).

I en undersökning som Riksantikvarieämbetet gjorde med alla världsarvssamordnare framkom det att det behövs tydliga riktlinjer från UNESCO och världsarvskonventionen vad en förvaltningsplan ska innehålla, samt vägledning om rutiner om hur man ska upprätta en förvaltningsplan. I resultatet för RAÄ undersökning visade det sig att det finns en stor variation hur förvaltningsplanerna är utformade (Riksantikvarieämbetet 2019, s. 123).

Det som ofta saknades i förvaltningsplanerna var att en beskrivning av hur förvaltningen ska fungera, vem som ansvarar för förvaltning, bevarande, skydd och utveckling. Vissa förvaltningsplaner innehöll kommunikation- och kunskapsförmedling, samt ett fåtal som tog upp turismaspekten kring världsarvet, såväl hållbarhetsperspektivet som internationella samarbeten ytligt beskrivna i de fall de förekommer. Det saknades även information om hur förvaltningsplanerna skulle uppdateras eller följas upp, kris- och katastrofhantering i samtliga planer och frågan om hur man ska förvalta världsarven vid klimatförändringar (Riksantikvarieämbete 2019, s. 124).

Enligt Riksantikvarieämbetet som tydligt beskriver finns det brister med förvaltningsplanerna som finns. I diskussionskapitlet diskuteras det i och med detta om frågan: ger förvaltningsplanerna en bild av att det finns kontroll och långsiktighet, eller finns det brister i planerna?

1.2 Problemformulering

Särskilt stora universella värden (Outstanding Universal Values, OUV) används idag för att utse och nominera till världsarv. Värdena är svåra, komplicerade, ej mätbara och lite abstrakta och ger ett intryck av att de är otillgängliga. Hur dessa värden tolkas och kopplas till världsarv kan också variera från land till land, även om UNESCO har formulerat riktlinjer som ska användas gemensamt globalt. Kontexten för världsarvens förvaltning kan också variera starkt, bland annat beroende på skilda ägoförhållanden. En viktig del i ägoansvaret ligger i formuleringen av förvaltningsplaner, där målet är att koppla abstrakta värdeutsagor med konkreta skötsel och förvaltningsåtgärder på så sätt att värdena bibehålls och utvecklas. Förvaltningsplanerna ska också ha en inriktning mot att hantera besöksnäring och hållbarhetsperspektiv, i linje med att världsarven ska göras tillgängliga för världens medborgare i ett mycket långt tidsperspektiv. Världsarv skiljer sig från andra kulturarv, värderingarna ändras inte det vill säga att de särskilt stora universella värden är konstanta. Denna komplexitet som förvaltningsplanerna ska adressera är det grundläggande problemet som är motivet för den här uppsatsen.

1.3 Syfte och målsättningar

Syftet med uppsatsen är att undersöka hur förvaltningsplanerna för de 15 svenska världsarven hanterar kopplingen mellan konkreta förvaltningsåtgärder med värdeutsagor, turism och besökshantering med tillgänglighetsfrågor, samt perspektiv på hållbar utveckling.

1.4 Frågeställningar

De frågeställningar som har styrt arbetet med uppsatsen och den skriftliga presentationen är:

1. Vilka av kriterierna för särskilt stora universella värden har tillämpats för respektive världsarv och hur har dessa hanterats i förvaltningsplanerna?
2. På vilket sätt hanterar förvaltningsplanerna turismfrågor och tillgänglighet i relation till kriterierna för särskilt stora universella värdena?
3. Hur adresseras och hanteras hållbar utveckling i förvaltningsplanerna?

1.5 Metod

Studien är indelad i dessa metoder: litteraturstudie (litteratursökning av förvaltningsplaner, bakgrund, kunskapsläge och teori) och textanalys.

Det finns också en jämförande studie i resultatdelen som fokuserar på skillnader hur hållbar utveckling och turism förhåller sig till varandra med hjälp av för- och nackdelar för att kunna se hur särskilt stora universella värden hanteras och påverkas i de två fokusområdena.

Teoriavsnittet tar upp följande koncept om förvaltningsplaner, hållbar utveckling, särskilt stora universella värden och turism. Koncepten hjälper till att analysera fallstudierna i diskussionsmomentet i form av frågor. Frågorna som nämns finns under diskussion och beskrivs i bakgrund och teori och hur jag har kommit fram till dem.

För att undersöka särskilt stora universella värden i förvaltningsplaner behövdes det samlas in så många publicerade förvaltningsplaner som möjligt för att få en enhetlig överblick och att de skulle vara vetenskapligt jämförbara i resultat och kunna användas i textanalysen. Till en början söktes materialet om förvaltningsplaner i sökmotorn Libris med olika nyckelord till exempel "Laponias förvaltningsplan". Varje 15 världsarv i Sverige söktes i sökmotorn och dess förvaltningsplan. Den förvaltningsplanen som fanns där var världsarvet Örlogsstaden Karlskrona. Resterande 10 förvaltningsplaner fanns hos de som förvaltar världsarven i Sverige. Det är nämligen så att det är kommunerna, länsstyrelserna, Riksantikvarieämbetet och Statens fastighetsverk som har tillgång till de publicerade förvaltningsplanerna. Förvaltningsplanerna ska vara tillgängliga för allmänheten, intressenter och studerande, se ovan i bakgrund. Jag besökte förvaltarnas hemsidor och fann aktuella förvaltningsplaner.

För litteraturstudierna för kapitlen bakgrund, kunskapsläge och teori användes Göteborgs universitetsbiblioteks sökmotor, Supersök till att hitta relevanta titlar med sökord och nyckelord om särskilt stora universella värden och förvaltningsplaner. Riksantikvarieämbetet har även en rapport på deras hemsida om hur arbetet med världsarvs skulle kunna bli bättre. Den rapporten fann jag via Google scholar när jag sökte om världsarv och förvaltningsplaner och refereras i den här uppsatsen under rubriken bakgrund.

Textanalysen tar upp begreppet särskilt stora universella värden för världsarven, hur det har konkretiserats, hur det har relaterats till förvaltningsplanen, till turism och tillgänglighet. I mer detalj så har förvaltningsplanernas textanalys genomförts genom hur dessa värden har

angetts, på vilket sätt den planerade förvaltningen ska säkerställa värdena, och hur stark relationen mellan värdebeskrivningen och förvaltningsplanen är.

Ett eventuellt besök på varje världsarv kan leda till empiriska möjligheter att samla in mer material och information om förvaltningsplaner och världsarven. Möjligheten till att ta bilder på det som anses tillhöra och är relevanta för de särskilt stora universella värden hos världsarven skulle också motivera till ett besök. Att besöka ett världsarv är definitivt nyttigt och skall kunna kompletteras senare med fördel.

1.6 Källmaterial

Det empiriska material som undersöks är publicerade förvaltningsplaner och hur de adresserar frågor kring turism, särskilt stora universella värden och hållbar utveckling hos världsarven. Källmaterialet har en viss begränsning då Coronapandemin har inneburit uteblivna besök till världsarven för insamling av material. Undersökningen är också begränsad till Sverige eftersom uppsatsen undersöker världsarv inom svensk lagstiftning.

1.7 Avgränsningar

Det särskilt stora universella värdet är indelat i tre delar. Den första består av kriterier, den andra av skydd och förvaltning, samt autenticitet och integritet (Region Gotland 2020, s. 24). I den här uppsatsen undersöks den första delen, kriterier, hur det tillämpas och hur turist tillgängligheten påverkas av detta. Till min hjälp har jag använt 11 stycken förvaltningsplaner i Sverige. Det finns 15 stycken, men brist på uppdaterade och tillgängliga för alla förvaltningsplanerna har därmed endast 11 undersökts. UNESCO:s riktlinjer beskriver också att förvaltningsplanerna ska vara tillgängliga för intressenter (se ovan, under bakgrund).

1.8 Teori

Anledningen till varför jag valde ämnet är att världsarv är en angelägenhet som har betydelse för oss alla, för samtiden och framtida generationer. Därför ville jag undersöka begreppet särskilt stora universella värden och hur de hanteras i förvaltningsplaner. Företeelsen särskilt stora universella värden, ser jag som något positivt genom att jag ser de som principiella band mellan vår tid nu och vårt förflutna. Jag blev intresserad av och nyfiken på världsarv i syfte att se hur de fungerar, eftersom de oftast omfattar stora komplexa objekt och sammanhang. Detta är på så sätt en värdepremiss som har styrt mitt arbete, och i undersökningen av de svenska världsarven kommer följande aspekter att analyseras: förvaltningsplaner, hållbar utveckling, särskilt stora universella värden och turism inom kulturarvs perspektiv. Teorierna som nämner dessa aspekter är infallsvinklar som hjälper till att analysera de olika världsarven och nämna det som är mest väsentligt för varje fallstudie.

De två teorierna som kommer att användas för att analysera och jämföra förvaltningsplanerna handlar om turistrelaterade frågor samt hållbarhetsfrågor för att se hur särskilt stora universella värden hanteras.

Förvaltningsplaner

Förvaltningsplanering har blivit en utmanande och komplex process. Den ska innefatta gränsdragningar mellan sociala, kulturella och miljömässiga värden och faktorer som är viktiga för att förstå för kulturvårdande insatser för ett världsarv. Samtidigt ska kommunikationen i förvaltningsplanen reflekteras och beslutfattande processer mellan olika lagstiftningsinstanser som gäller för världsarv. Dessutom ska förvaltningsplaner visa hur administrationen fungerar kring det gällande världsarvet (Cave & Negussie 2017, p. 165). Det är också härifrån diskussionsfråga nummer två kan hänvisas till, som kommer att diskuteras i kapitel 3.

Förvaltning av världsarv går att beskriva som en helhet med att förvalta särskilt stora universella värden inkluderat med värden från hållbar utveckling (Cave & Negussie 2017, p. 164).

Hållbar utveckling

Hållbarhetsperspektiv har fått en ekonomisk relevans inom kulturvårdssektorn, speciellt hos kulturarvsobjekt som har en stark allmänt intresse och har många besökare som hos världsarv till exempel, men kan inte appliceras på alla objekt inom kulturvårdsområdet. En mer intressant aspekt är att hållbarhetsperspektiv konverterar kulturarv till något värdefullt som objektets betydelse. Detta kan förklaras med hjälp av följande citat:

” One of the the keys to the future, and not just for conservation, is sustainability. The Brundtland definition of sustainable development, which is ’development that meets the needs of the present without compromising the ability of future generations to meet their own needs’, is reflected in the aim of the conservation of cultural hheritance, which is to pass on maximum significance to future generations. (Staniforth, 2000)”

(Munos-Vinas 2005, pp. 194-195)

Det här citatet visar på att samtida teorier inom kulturvård är hur viktigt och intressant det är med framtida användare av kulturarv. Varje gång ett kulturarvsobjekt förändras och modifieras kommer vissa av deras betydelse att förstärkas och andra egenskaper att begränsas för alltid. Detta sätt att tänka på inom kulturvård och hållbarhet betonar hur man som kulturvårdsexpert för framtida användare bör visa hänsyn till när beslut tas vid kulturvårdsrelaterande insatser, som exempelvis konservering. Utan hållbarhetsperspektivet skulle kulturvårdsteori skulle vad som helst vara tillåtet, i sådant fall skulle kulturarvsobjekt kunna bli lappade och omgjorda tills bara kärnan hos den skulle vara kvar (Munos-Vinas 2005, p. 195).

Det finns olika synsätt när det kommer till kulturarv och hållbar utveckling. Det första perspektivet *hållbart kulturarv* handlar om att tillgängliggöra kulturarvet till framtida generationer. Det andra perspektivet *kulturarv mot hållbar utveckling* bygger på en konflikt mellan dem. De anses för varandra att vara ett hot. Konflikten kan handla om till exempel solpaneler i kulturarvsområde. Den tredje aspekten *hållbar utveckling för kulturarv* nämner hur man skulle kunna anpassa behov och krav inom hållbar utvecklingen för kulturvårdsverksamheter. Den fjärde och sista *kulturarv för hållbar utveckling* delar synen

med det första perspektivet, på det sättet att UNESCO ska ta hänsyn till de särskilt stora universella värden för att skydda kulturarv som deras största uppdrag. Det finns också ett påstående om att det inte ska finnas något hållbar utveckling utan kultur, som UNESCO och likasinnade organisationer har nämnt (Larsen & Logan 2018, p. 7). Från det här avsnittet kommer fråga nummer tre att diskuteras i diskussions kapitlet.

Särskilt stora universella värden

Outstanding Universal Value eller särskilt stora universella värde på svenska betyder om något kultur- eller naturarv har betydelse för framtida generationer och mänskligheten. Om så är fallet får arvet klassas som världsarv och har definierade kriterier från UNESCO som ligger till grund för motiveringen varför det är ett världsarv (UNESCO 2019, p. 20).

För att upprätthålla världsarv med deras särskilt stora universella värde finns det förvaltningsplaner som hjälpmedel (UNESCO 2019, p. 15).

Det finns även svåra komplexa förhållanden mellan hållbar turism, utveckling och skydd av de särskilt stora universella värden för UNESCO (Labadi 2013, p. 95).

Kulturarv är ett modernt koncept som är relaterat till byggd miljö, och kulturarv som är med på världsarvslistan är framstående med sina särskilt stora universella värden. För att förstå skillnaden mellan ett kulturarv och världsarv behövs det först och främst analyseras vad som räknas till ett kulturarv idag. Dagens koncept av kulturarv är ett resultat av processer som är relaterade till utvecklingen av vårt samtida samhälle genom värden och krav. För i tiden fick monument och konst mycket uppmärksamhet inom kulturvård och kulturarv, men efter världskrigen, urbaniseringen och utvecklingen från 1950-talets industrialisering insåg människor att deras liv var förankrade i miljön som de levde och jobbade i (Feilden & Jokilehto 1998, p. 11).

Sedan den industriella revolutionen har kontakten mellan människan och naturen kraftigt minskat. Medans konsumtion av icke åter brukbara resurser som olja och mineraler ökat. Resurser som är delvis åter brukbara som vatten, luft och skogar har också konsumerats mycket och anses idag vara en internationell oro. Eftersom kulturarv räknas till att vara en av världens mest viktiga icke förnybara resurser är det viktigt att skapa skydd. Kulturarvs resurser är associerade med olika typer av värden, de beror på sammanhanget och därför behandlas de olika. Definitioner av kulturarvens värden och behandlingar av dem ska vara tydliga för att undvika förvirring. Hur karakterisering av kulturarv går till finns det internationella dokument av UNESCO som styr lagar för att kunna upprätthålla dem (Feilden & Jokilehto 1998, p. 12).

I början av 1970-talet kom en konvention om att skydda och underhålla världsarv. Konventionens syfte var att skydda platser som har särskilt stora universella värden och av internationell betydelse. Därmed har dessa världsarv en viktig funktion och speciell betydelse när det kommer till lärande (Feilden & Jokilehto 1998, p. 13). Det som kan räknas som kulturarv i ett världsarv är monument, grupper av byggnader och platser, med andra ord i följande beskrivning:

”monuments: architectural works, works of monumental sculpture and painting, elements or structures of an archaeological nature, inscriptions, cave dwellings and combinations of features, which are of outstanding universal value from the point of history, art or science;

groups of buildings: groups of separate or connected buildings which, because of their architecture, their homogeneity or their place in the landscape, are of outstanding universal value from the point of history, art or science; or

sites: works of man or the combined works of nature and of man, and areas including archaeological sites which are of outstanding universal value from historical, aesthetic, ethnological or anthropological points of view.”

(Ibid.)

Turism

Turism har både möjligheter och hot för världsarven. Sedan 1970-talet har turismen ökat mycket i världen, men är också skör när det gäller ekonomiska tillväxt kopplat till besöksantalet om kriser uppstår såsom konflikter, miljöförstörelser och pandemi. Den påverkan som det ökade besöksantalet gör har lett till att världsarven behöver skapa vägledning för att uppnå hållbar turism. Kulturarvsturismen bidrar till ekonomisk inkomst, samtidigt måste man ta i beaktning vilka behov kulturarvets resurser har och hur de ska behandlas samt restaureras inom kulturvårdssektorn (Cave & Negussie 2017, p. 148).

De turister som besöker världsarv kan både kompromissa och bidra till kulturvårdssektorn. Turism kan skapa en kultur som bidrar till att världsarvet anses vara som en handelsvara och marknadsföring av den. Detta kan ses som utnyttjandet av världsarvet till den utsträckningen att dess särskilt stora universella värden eroderas bort och hotar autenticiteten genom överanvändning och kan ge ett intryck av förvrängd representation av det förflutna. De möjligheter som turismen kan förbättra är att erfarenheter av ett världsarv ökar och kan stimulera lokala verksamheter. Överdriven många byggnader av hotellverksamheter och andra infrastrukturer kopplade till turismen kan bidra till minskad integritet av platser och för många besökare kan också hota balansen i det dagliga livet hos lokalsamhällena (Ibid.).

Därmed ska det finnas en interaktion mellan turism och kulturarv genom ett positivt synsätt för kulturvården. Enligt *International Cultural Tourism Charter* från 1999 ska det finnas dessa fyra mål för att kunna uppnå interaktionen:

1. Vara tillgång till kulturarv för både värdarna och besökare
2. Att turismnäringen ska både kunna marknadsföra och förvalta turism på ett respektfullt sätt och för att kunna förbättra kulturarvet och de lokalsamhället hos världsarven.
3. En levande dialog mellan kulturvårdsintressenter och turistindustrin om de sköra kulturarvs platserna, samlingar och andra kulturer.
4. Det ska även finnas mål och strategier för kulturarvens presentation, tolkningar och kulturvårds relaterade insatser.

(Cave & Negussie 2017, p. 149)

Ett centralt koncept inom hållbar turism är *Carrying capacity*, och har funnits med sedan 1930. Det har använts i syfte att definiera begränsningar av turismtillväxt. Inom ramen för hållbar turism är syftet att se på samband mellan lokala och globala faktorer som kan utvärdera begränsningar av turismutveckling eller så kallat turismresursanvändning. Detta kan ses i destinationer, attraktioner eller andra företeelser som är kopplade till turistindustrin (Kennel 2016, p. 2).

Det finns många olika definitioner på *Carrying capacity*. Enligt The United World Tourism betyder det att maxantalet av människor som får besöka en plats samtidigt utan att förstöra det fysiska, ekonomiska, sociokulturella miljön och minskning av besökarnas nöjdhetsgrad. Från en annan definition från 1980-talet nämns det att maxantalet av människor som kan använda sig av ett besöksmål ska inte påverka dess miljö på ett negativt sätt så att upplevelsen minskar. En senare definition beskriver kopplingar till konceptet som hållbar utveckling handlar om (Ibid.).

I diskussionskapitlet kommer frågan om är innebörden av *Carrying capacity* inarbetad i förvaltningsplanerna, finns det specifika riktlinjer för hur turism ska hanteras? Detta med hjälp av de undersökta fallstudierna.

Inom turismutvecklingen finns det en potentiell konflikt mellan att bevara världsarven. Det är därför förvaltning har blivit en viktig lösning för att upprätthålla en balans mellan dem (Piccolo, Leone & Pizzuto 2012, pp. 3-4). Det är bland annat därför förvaltningsplaner anses vara nödvändiga men också samtidigt problematiska på grund av de stora skillnaderna det är mellan de olika planeringssystemen i varje land. Det är också anledningen varför UNESCO inte har en modell för förvaltningsplaner. Varje land måste ha en adekvat utformning för förvaltningsplanerna och vad som gäller i varje enskilda lands lagstiftning (Piccolo, Leone & Pizzuto 2012, p. 5).

Turistindustrin har ett komplext förhållande med att världsarven betraktas som autentiskt bevarade platser. I och med att UNESCO har ett hållbart förhållningssätt för världsarven, finns det turistaktiviteter som är utvecklade som inte ska påverka världsarven på ett negativt sätt. Men detta är inte givet vilka följder olika planeringssystem har på världsarven och den hållbara turismutvecklingen samt besöksantalet. Det går att ifrågasätta hur man bör hantera detta och förbättra turistflöden eller besöksantalet på ett hållbart sätt för världsarven (Piccolo, Leone & Pizzuto 2012, .2).

Den avslutande diskussionen ska utgå från ett antal frågor som utgår från inledningskapitlet:

-Är identifikationen av dessa kulturarv som världsarv logiska och begripliga, eller är begreppet särskilt stora universella värden alltför abstrakt och otillgängligt?

-Framgår det hur kommunikation och beslutsfattande processer fungerar och hur administrationen är upplagd?

-Vilket synsätt på samspelet mellan kulturarv och hållbar utveckling reflekteras i förvaltningsplanerna?

-Är innebörden av *Carrying capacity* inarbetad i förvaltningsplanerna, finns det specifika riktlinjer för hur turism ska hanteras?

-Ger förvaltningsplanerna en bild av att det finns kontroll och långsiktighet, eller finns det brister i planerna?

2. UNDERSÖKNINGSDEL

2.1 Genomförande

Fallstudierna redogörs i fem stycken underrubriker. De rubriker som nämns för varje fallstudie i undersökningen är *Presentation av världsarvet, värden, förvaltningsplanen, turism & hållbar utveckling samt slutsatser*. I den första underrubriken beskrivs vad världsarv är och vad tillhör det. Vissa fallstudier i uppsatsen erbjuder även bakgrundshistorik om hur världsarvet kom till. Under min andra rubrik, ”*Värden*”, redogörs kriterierna för att uppfylla de stora universella värdena som framgår i förvaltningsplanen och i vissa fallstudier också vilken motivering som ligger i bakgrunden för världsarvsnomineringen. Det förekommer också upprepningar i underrubriken värden och turism & hållbar utveckling där de är likartade.

Under underrubriken ”*Förvaltningsplanen*”, redogörs kortfattat för upplägget. En beskrivning för respektive plan inkluderas. Delen ”*Turism & hållbar utveckling*” förklarar turismens roll för världsarven. Vissa av mina fallstudier i denna del behandlar även hållbar turism och hur förvaltningsplanen hanterar frågor som berör hållbar utveckling. Varje avslutande del innehåller slutsatser där det poängteras vad som är huvudbudskapet i varje förvaltningsplan.

2.2 Världsarven i Sverige

Drottningholms slottsområde

Presentation av världsarvet

Drottningholms slottsområde började byggas redan på 1500-talet. Då uppförde Gustav Vasas son Johan III ett stenhus på platsen. Idag finns murarna av huset delvis bevarade (Statens fastighetsverk 2008, s. 7).

Drottningholms slott är en byggnad som påbörjades att byggas på 1600-talet i barockstil med en tillhörande barockträdgård. Byggnaden symboliserar Sveriges ställning på den tiden – som en av Europas stormakter. Slottet var den tidens mest kostsamma byggnad i Sverige. Byggherren eller byggdamen var änkedrottningen Hedvig Eleonora, som lät arkitekten Tessin att rita ett slott med trädgårdar. Under 1700-talet skedde stora förändringar av slottsområdet, det var då Kina slott och slottsteatern lät byggas av drottning Lovisa Ulrika (Ibid.).

Drottningholms slott restaurerades mellan åren 1907-1913 och senast 1981 innan kungafamiljen flyttade in. Idag kan man lägga märke till tre olika parkområden i slottsområdet, barockträdgården, en trädgård i rokokostil och en engelsk landskapspark (Statens fastighetsverk 2008, s. 8).

Värden

Det särskilt stora universella värdet som framhävs i förvaltningsplanen är kriterium IV, vilket innebär att Drottningholms slottsområde är:

” – ett enastående exempel på en typ av byggnad, arkitektonisk eller teknologisk anläggning eller landskap som illustrerar ett betydelsefullt skede i människans historia ”

(Statens fastighetsverk 2008, s. 4)

För att kunna skydda detta särskilt stora universella värde sammanställdes förvaltningsplanen för att kunna utveckla världsarvet långsiktigt (Statens fastighetsverk 2008, s. 4).

Byggnader till världsarvet är också Kina Slott och slottsteatern. Även de har ett särskilt stort universellt värde och är därmed berättigade att stå med på UNESCO:s världsarvslista (Statens fastighetsverk 2008, s.7).

Den motiveringen för det universella värdet för slottsområdet när den skrevs in på världsarvslistan var följande:

”Drottningholms Slottsområde – med slott, teater, Kina Slott och slottsparken – är det bäst bevarade exemplet på ett kungligt slott uppfört på 1700-talet i Sverige och som samtidigt är representativt för all europeiskt kunglig arkitektur från denna tid, uppförd med Versailles som förebild och inspirationskälla.”

(Statens fastighetsverk 2008, s. 9)

Förvaltningsplanen

Förvaltningsplanen består av sju stycken kapitel. Den första beskriver visioner och mål för världsarvet Drottningholm mellan de framtida 30 åren, 2007-2037. Sedan kommer ett kapitel om platsens historik samt verksamheten idag. Därefter beskrivs de olika värden världsarvet har, till exempel historiska värden, nutida värden och Världsarvsvärden. De aktörer som skyddar världsarvet står också med i förvaltningsplanen, bland annat RAÄ, Länsstyrelsen i Stockholm, Ekerö kommun. Inom ramen för skydd av världsarvsområdet nämns även buffertzonen, brandskydd och så kallade riktlinjer 1-3 (Statens fastighetsverk 2008, s. 2).

Riktlinjerna 1-3 består av åtgärder som är till för förbättrat skydd av världsarvet. Riktlinje nummer ett betonar myndigheters roll i att bevara värden i världsarvet och inte skada dem, detta även med hjälp av översiktsplaner. Riktlinje två handlar om att upprätthålla gränser och buffertzonen för att kunna säkra de universella värden så att de får fullständigt skydd. Riktlinje tre föreskriver att alla inblandade huvudaktörer ska göra en riskbedömning att ha planer som beskriver hur eventuell utrymning, brand, och sabotage ska mötas (Statens fastighetsverk 2008, s.14).

Det som också berör förvaltningsplanen är hur man ska genomföra vård av byggnader och samlingar, vård av park och trädgård samt miljöarbete, detta utgörs av riktlinjerna 4-6 (Statens fastighetsverk 2008, s. 2). I stora drag handlar de om skötsel, vård och restaurering av både exteriörerna, interiörerna samt trädgården. Det ska finnas vård- och underhållsplaner som förenklar skötseln av världsarvet i vardagen. Riktlinje 6 nämner det essentiella med att bedriva världsarvet med en miljömedvetenhet (Statens fastighetsverk 2008, ss. 16-17).

Förvaltningsplanen redogör för hur användandet av världsarvet kan gå till mötes. Där ingår så kallade turism, tillgänglighet, service och utbildning. Detta anordnas med hjälp av riktlinjerna 7-10, som finns med i förvaltningsplanen (Statens fastighetsverk 2008, s. 2).

De riktlinjerna som uppges är till för att förbättra användandet och uppskattningen av världsarvet. De åtgärderna som tas är att turismen ska bidra med en bra ekonomi, förutsatt att det inte har negativ påverkan på världsarvets särskilt stora universella värde och också integritet. Tillgängligheten till och i världsarvet ska förbättras. Riktlinje 9 beskriver att faciliteter och information ska utvecklas för att höja upplevelsorna för besökare, men på en sådan nivå att det inte påverkar återigen de särskilt stora universella värden och status som världsarv. Riktlinje 10 betonar vikten av att kunna förmedla hur världsarvet skapades, utvecklas och används idag (Statens fastighetsverk 2008, ss. 20-21).

Det sista kapitlet i förvaltningsplanen, beskriver ägare och förvaltare, ekonomiska resurser, personella resurser med riktlinjerna 11-13 (Statens fastighetsverk 2008, s. 2). I riktlinje 11 förklaras att förvaltningsplanen, här uttryckt som världsarvsplanen, ska förankras hos berörda parter. I riktlinje 12 nämns det att informationsbyte ska förbättras mellan inblandade aktörer

och parter. Till sist riktlinje 13, så ska det finnas resurser om att uppnå världsarvets visioner både ekonomiskt och mänskligt, så som personal (Statens fastighetsverk 2008, s. 23).

För att det särskilt stora universella värdet på slottsområdet ska upprätthållas, inte förvanskas och bevaras väl finns det en riktlinje som beskriver några åtgärder. De gränser och buffertzoner som finns för världsarvet ska ses över så att det universella värdet får ett heltäckande skydd (Statens fastighetsverk 2008, s. 14).

Turism & hållbar utveckling

Ett annat exempel på en riktlinje med åtgärder hos Drottningholms förvaltningsplan är turism. Här lyfts även det särskilt stora universella värdet att besöksnäringen ska användas för att ge världsarvsområdet bra ekonomi under förutsättningen att det inte förstör världsarvets särskilt stora universella värde. Förvaltningsplanen beskriver att information för besökare ska alltid utvecklas för att möta kraven på att kunna uppleva och förstå det särskilt stora universella värdet hos Drottningholm. Detta görs genom att bevakning av kvaliteten för besökare som förnya och förbättra information om världsarvet och för att kunna förstå det särskilt stora universella värdet (Statens fastighetsverk 2008, s. 20).

Turism har en stor roll när det gäller ekonomin av världsarvet Drottningholm. Det är cirka 500 000 besökare per år och av dessa ungefär 150 000 som betalar entré (Statens fastighetsverk 2008, s. 23). I och med det stora besöksantalet redogör förvaltarna av världsarvet att hållbar utveckling ska ske då allas intressen ska kunna tillgodoses. För att hållbar utveckling ska uppnås och fungera ska världsarvets värden förmedlas och presenteras för besökare så att de får kunskap, förståelse och uppskattning av världsarvet (Statens fastighetsverk 2008, s. 18).

Slutsatser

De särskilt stora universella värden kopplas samman i förvaltningsplanen i form av riktlinjer och åtgärder. Värdena värdesätts också mycket i turismnäringen i form av begreppet hållbar utveckling. Det som skulle märkas som en avvikelse och brist hos förvaltningsplanen är att den har ett annat upplägg jämfört med de resterande uppdaterade, men har ett långsiktigt mål fram till cirka år 2037.

Birka och Hovgården

Presentation av världsarvet

Birka finns på Björkö i Mälaren tre mil från Stockholm. På nordvästra delen av ön fanns vikingastaden som hette Birka. Hovgården består av lämningar från vikinga- och medeltiden, som finns på ön Adelsö, bredvid Björkö. Världsarvets består av 226 hektar och en buffertzon kring världsarvet för att förstärka skyddet, den ingår även i ett riksintresse (Riksantikvarieämbetet 2013, s. 10).

Birka och Hovgården har mycket välbevarade kungsgårdsområden från vikingatiden. Den arkeologiska kulturmiljön består av stadsbebyggelse, hamnanläggningar och kungliga residens. Det finns även synbara fornlämningar som en fornborg, stadsvall, kungshögar, husterraser och gravar (Riksantikvarieämbetet 2013, s. 15).

Birka har lämningar av kulturlager, det vill säga arkeologiska strukturer från vikingatida bosättningar. Den syns i form av stadsvallar, försvarsverk och gravhögar. Den del av Birkas stadsvall som finns kvar och är bevarad är 450 meter lång med öppningar för sex portar. Stadsvallen är också en gräns till ett gravfält som kallas för Hemlanden (Ibid.).

I Birka finns det många gravar. Antalet uppskattas till cirka 3000 fördelade på sex olika gravfält. Hemlanden är det största varav 1600 gravar formar en cirkulära högar tätt inpå. Det finns gravar där som är konstruerade med stenar som tre- eller firsidiga alternativt båtformade. Befästningsverket i Birka kallas för Borg. Borg har en vall som binder den till den högsta bergskullen på platsen. Borgvallens norrsida hade två stora gravar, den östra sidan vände sig mot Birkas stadsbebyggelse och mot sydsidan av borgvallen är den vänd mot dagens Björkö by (Riksantikvarieämbetet 2013, s. 16).

Hovgården har fornlämningar från järnåldern och medeltiden, det vill säga från åren 500-1300 e.Kr. Det finns arkeologiska lämningar på platsen så som bosättning, kungs- och storhögar, gårdsgravfält, hamnanläggning, runstenar, bryggor och båthus. Hovgården har också en ruin som kallas för Alsnö hus, som var ett tegelpalats på 1200-talet. Området är komplext i och med dess representativitet för dess historia och många kulturlager (Ibid.).

Värden

I den här förvaltningsplanen har den engelska definitionen av särskilt stora universella värdet också fått plats. Jämfört med Drottningholm så används endast det svenska begreppet och översättningar av uttrycket *outstanding universal value* från UNESCO. Förvaltningsplanen börjar med den svenska begreppet *särskilt stora universellt värde*. I detta resultat börjar jag beskriva det universella värdet utifrån den svenska kontexten, med andra ord på en lokal nivå och försätter beskriva därefter hur UNESCO:s globala definition har fått plats i förvaltningsplanen.

I förvaltningsplanen för Birka och Hovgården finns det fokus på det särskilt stora universella värden, vision och mål. Till varje fokusområde finns det en handlingsplan som syftar till att

fullgöra förvaltningsplanens mål. Förvaltningsplanen bör revideras vart sjätte år (Riksantikvarieämbetet 2013, s. 33).

När det gäller de turistiska målen som världsarvet har är de som har utvecklat förvaltningsplanen tydliga med att man ska ta hänsyn till de särskilt stora universella värdena (Riksantikvarieämbetet 2013, s. 60).

Till att börja med kan UNESCO utnämna ett världsarv om ett kulturminne uppfyller minst ett av kriterierna av de universella värdena (Riksantikvarieämbetet 2013, s.7). De två kriterierna som har uppfyllts är nummer iii och iv, det vill säga att världsarvet betraktas som en av vikingatidens viktigaste handelsknutpunkter och autentiskt arkeologiskt komplex (Riksantikvarieämbetet 2013, s.17). Enligt kriterierna definieras de särskilt stora universella värdena på följande sätt:

” Criterion (iii): The Birka and Hovgården complex bears exceptionally well preserved testimony to the wideranging trade network established by the Vikings during the two centuries of their phenomenal economic and political expansion.”

(Riksantikvarieämbetet 2013, s.13)

”Criterion (iv): Birka is one of the most complete and undisturbed examples of a Vikings trading settlement of the 8th-10th centuries AD.”

(Ibid.)

I den här förvaltningsplanen beskrivs också vad ett särskilt stort universellt värde innebär och vilka kriterier som bör tas i akt när ett världsarv nomineras. Både värdena och kriterierna har visats på engelska och försöker koppla den globala definitionen från UNESCO till den svenska lokala kontexten i den svenska förvaltningsplanen av världsarvet.

Förvaltningsplanen

I förvaltningsplanen finns det sex stycken huvudkapitel, som visar upplägget för Birkas och Hovgårdens strategi för att upprätthålla världsarvet. Huvudkapitlen beskriver världsarvet i sig, förvaltningsproceduren, lagstiftning, visioner och mål samt tillsyn och uppföljning.

Förvaltningsplanen har också en kort presentation om vad förvaltningsplanen för Birka och Hovgården har för syfte. Här belyses att Riksantikvarieämbetet förvaltar Birka och Hovgården samt att Riksantikvarieämbetet tillsammans med Länsstyrelsen i Stockholm och Ekerö kommun har utvecklat förvaltningsplanen utifrån UNESCO:s riktlinjer. Planen innehåller vision och mål för att utveckla världsarvet, kunskap om världsarvet och ska verka som en inspirationskälla för aktörer. Därutöver ska förvaltningsplanen förklara hur skyddet av de särskilt stora universella värden ska säkerställas för framtida generationer, öka

delaktigheten och utveckla världsarvet till att vara en tillgång för hållbar utveckling (Riksantikvarieämbetet 2013, s. 12).

Turism & hållbar utveckling

Utnämning till ”världsarv” är en drivkraft för en utveckling av turismen. Denna utnämning leder till ett ökat antal besökare och har ofta en mycket positiv effekt på en lokal och regional nivå. I förvaltningsplanen står det beskrivet att i Ekerös kommun, en av aktörerna som har skrivit förvaltningsplanen, att i översiktsplanen är miljö-, natur- och kulturvärden i fokus. Fokuset för att världsarvet och turismen påverkar kommunens resurser för framtida utveckling. Världsarvet ligger också i Stockholmsområdet som expanderar. Birka och Hovgården kan influera besöksnäringen genom dess kommersiella tillgång, öka sysselsättningen och inkomst för företagare (Riksantikvarieämbetet 2013, s. 59).

För att utveckla Birka och Hovgården till ett hållbart besöksmål samarbetar myndigheter med intressenter kring platsen. Samarbetet går ut på att identifiera möjligheter om att öka kunskapen om världsarvet och hänsynen till de särskilt stora universella värden. Detta utgörs av marknadsundersökningar, affärsplaner och seminarier (Riksantikvarieämbetet 2013, s. 60).

När den här förvaltningsplanen skrevs skulle Hovgården enbart utvecklas som ett besöksmål, eftersom Birka inte kunde vara tillgängligt året om. Hovgården skulle dessutom var med att lyfta fram Adelsön som ett besöksmål. För att Hovgården skulle fungera som en året runt besöksplats behövdes det insatser från andra aktörer. Detta skulle ske med hjälp av caféer, röjning, landskapsvård, information, guidning, service och båttrafik med tillhörande gästbryggor (Ibid.).

Målet med den utvecklade besöksnäringen var också att uppnå hållbarhet och kvalitet för att höja de särskilt stora universella värden hos världsarvet (Riksantikvarieämbetet 2013, s. 61).

Slutsatser

De särskilt stora universella värden nämns och inkluderas inom turistperspektivet och hållbar utveckling. Framförallt genom att värdena inte får minska utan snarare tvärtom de ska gynnas av besöksnäringen och på detta sätt höja världsarvets värde. I praktiken är värdena utsatta som mål om hur värdena ska höjas hos världsarvet i form av turism och i detta fall räknas även hållbar utveckling till världsarvets förhöjda värden.

Världsarvet Falun

Presentation av världsarvet

Det som är unikt för världsarvet i Falun är att platsen är väl bevarad och ett levande kulturarv från svensk historia. Falu Gruva började producera koppar på 700-talet till mynt, slottstak, och kyrkspiror runt om i Europa. Gruvan hade stor betydelse, särskilt under stormaktstiden då den dominerade kopparmarknaden i Europa. I och med den långa traditionen med kopparbrytningen under flera århundranden kunde Falun påverka den tekniska, sociala och politiska utvecklingen i Sverige och Europa. Falun bidrog också med på utformningen av den nuvarande svenska industrisamhället. Under året 2001 utsågs platsen till världsarv, eftersom den mer än tusenåriga gruvan och metallproduktion låg till grunden för Falu Gruva (Falun 2014, s. 3).

Idag består världsarvet Falu Koppargruva, förutom gruvan, av gruv- och hyttarbetares bostäder som är bevarade som trähus. I världsarvet finns även slagghögar, vattendrag och odlingslandskap (Falun 2014, s. 18).

Värden

I förvaltningsplanens bakgrund beskrivs det att planen är till för att fungera som stöd i att uppfylla UNESCO:s villkor för att bevara världsarvet. Det särskilt stora universella värdet påpekas uttryckligen en gång i förvaltningsplanen, att den måste bli bättre genom att inarbetas hos alla parter (Falun 2014, s. 4). Förvaltningsplanen nämner andra värden som kan vara kopplade till särskilt stora universella värden, exempelvis unika värden (Falun 2014, s. 5) och agrarhistoriska värden och kulturhistoriska värden (Falun 2014, s. 8). De kriterierna som världsarvet har är ii, iii och iv (se bilaga).

De så kallade unika värden är sammankopplade till världsarvs utnämningen av UNESCO:

”Kopparbrytningen i Falun hämtade influenser från tysk teknik, och blev den största producenten av koppar på 1600-talet. Detta fick genomgripande inflytande på gruvtekniken över hela världen under två århundraden.

Hela Faluns landskap domineras av lämningarna från brytningen och produktionen av koppar som började så tidigt som på 700-talet och upphörde under 1900-talets sista år.

Den succesiva ekonomiska och sociala utvecklingen som kopparindustrin medförde, från småskalig industri till storskalig industriell produktion, kan upplevas i de många industriella, urbana och vardagliga lämningar som fortfarande finns kvar.”

(Falun 2014, s. 5)

Till de agrarhistoriska värdena tillhör landskapet kring gårdarna. För att säkerställa de agrarhistoriska, kulturhistoriska och världsarvs- värden finns det tillsynsansvar från Länsstyrelsen i Dalarna (Falun 2014, s. 8).

Innan Coronapandemin hade utnämningen till ”världsarv” och fler turistiska attraktioner bidragit till ökade besök till området (Falun 2014, s. 16). I förvaltningsplanen står det beskrivet att det finns rekommendationer från UNESCO om att utveckla riktlinjer för en hållbar turism (Falun 2014, s. 17).

Förvaltningsplanen

I den här förvaltningsplanen finns det en beskrivning om hur användandet av planen ska ske. Det står förklarat att förvaltningsplanen ska fungera som ett stöddokument för riktlinjer från UNESCO med krav på att bevara kulturmiljön och stödja en hållbar utveckling. Förvaltningsplanen ska också revideras vart sjätte år. Efter en periodisk rapportering från UNESCO 2013, skulle förbättringar ske när det gäller att öka medvetenheten om världsarvet hos allmänheten och förvaltningen av världsarvet också på en kommunal nivå. Detta ska ge en bättre och avgörande fokus för Faluns framtid och utveckling. Det är viktigt att poängtera att kännedomen om de särskilt stora universella värden som var en del av utnämningen hos världsarvet måste bli bättre hos alla aktörer och parter (Falun 2014, s. 4).

Världsarvets förvaltningsplan är indelad i avsnitt som förklarar dess historia, bakgrund, värden, organisation, bevarandefrågor, förankring, utbildning, forskning och turism. Planen är relativt kort jämfört med andra förvaltningsplaner: den består av cirka 20 sidor.

Turism & hållbar utveckling

Enligt förvaltningsplanen har världsarvsstatuset bidragit till att öka det turistiska utbudet. Därtill fick lokalinvånarna ökad medvetenhet om världsarvet, som också har bidragit med att höja attraktiviteten av att leva och bo på platsen. Världsarvet är öppet året om med guidningar, olika arrangemang, museum, utställningar, historiska byggnader, butiker, caféer, restaurang, konferensverksamhet, gymnasieskola, grillplats och med vandringsleder. Marknadsföringen av världsarvet som besöksmål sker både nationellt och internationellt. Det sker också med hjälp av trycksaker, kartor, hemsidor, mässor och turistbyråer. Länsstyrelsen hjälper till med marknadsföringen i form av skyltning och broschyrer (Falun 2014, ss. 16-17).

Förvaltningsplanen har som mål att uppfylla UNESCO:s villkor och krav när det gäller bevarande av kulturmiljö och hållbar utveckling (Falun 2014, s. 2). I praktiken innebär det att vårda, bevara och skydda byggnaderna och miljöerna. Kulturmiljölagen som ger detta lagskydd kan tillämpas på världsarvet, Plan- och Bygglagen och Miljöbalken. Länsstyrelsen är också en del av vård och bevarande av världsarvet med exempelvis fornvård och byggnadsvård. De som har ansvaret för öka kunskapen kring de kulturhistoriska värdena gör detta för att förstärka synen på kulturmiljön. Världsarvet ska dessutom värnas om när nya planer tas fram inom samhällsplaneringen, då de kulturhistoriska värdena är viktiga och vägledande (Falun 2014, s. 8).

Sistnämnda poängteras också i att kulturvärdena för världsarvet ska tillvaratas på hållbart sätt eftersom världsarvet klassas som en resurs i nutida och framtida kontext i samhällsutvecklingen (Falun 2014, s. 10). Inom världsarvets sysselsättning finns det även ett

projekt som syftar att utveckla hållbar turism för världsarvet, utifrån UNESCO:s riktlinjer och rekommendationer (Falun 2014, s. 17).

Slutsatser

I den här förvaltningsplanen är de särskilt stora universella värden vägledande och har betydelse för hur världsarvet ska bevaras för framtida generationer. Här framhävs även de kulturhistoriska värdena som en del av den hållbara utvecklingen och det står beskrivet hur lagstiftning och organisation metodmässigt fungerar kring begreppet hållbar utveckling. Det finns även många verksamheter med små företag involverade, beskrivs det i förvaltningsplanen. Av dem hittills nämnda förvaltningsplanerna beskriver ingen turismnäringen lika detaljerat som i den här.

Hälsingegårdar

Presentation av världsarvet

Världsarvet består av sju gårdar. En av gårdarna är Gästgivars som är klassad som ett festhus i Vallsta och har sitt ursprung från medeltiden. Den inredes av en målare, Jonas Wallström, som ansågs vara skicklig inom landskapsmåleri på 1800-talet och utvecklade schablonmåleriet. Namnet på gården härrör från ett gästgiveri som blomstrade på 1600- och 1700-talet (Region Gävleborg 2020, s. 7).

I Järsvö finns gäststugebyggnaden Kristofers, den består av två välbevarade våningar med dekorationsmåleri av allmogemålaren Anders Ädel från 1800-talet. Gården användes ursprungligen till fester. Samma släkt i fjorton generationer har ägt den. Tidigare låg gården i byns mitt sedan medeltiden och har varit på samma plats sedan 1800-talet. Idag finns även jord- och skogsbruk fortfarande på platsen (Ibid.).

I Alfta socken finns gården Pallars, som är en av de största bondgårdarna i landskapet Hälsingland. Bondgården påminner om herrgårdsliknande uttryck i stilen med många dörrar. Det som också utmärker sig för bondgården att det finns många målningar i ultramarinblått, som ansågs vara ett dyrt pigment och ovanligt i folkligt måleri. Målningarna består av olika platser i Sverige som är namngivna, och utmärker sig eftersom fenomenet anses vara ovanliga i just bondgårdar i Norden. Bondgården har gått i arv sedan 1600-talet i samma familj (Ibid.).

Den fjärde byggnaden inom världsarvet är den största mangårdsbyggnaden i Hälsingland, Jon-Lars i Långhed. Det byggdes två identiska byggnader i mitten av 1800-talet av två bröder, varav en av byggnaderna brann ner. För nuvarande utmärker sig gården med intressant inredning, stor brokvist och två ingångar samt ett saltbod bevarad från 1600-talet (Region Gävleborg 2020, s. 8).

Bortom Åa är en av världsarvsgårdarna som ligger i en skogsby, Fågelsjö. Fågelsjö var en plats som hade koloniserats av finländare på 1600-talet. Gården brukar även kallas för Fågelsjö gammelgård, det beror på att en å som separerar huset från resterande by. Bonden som ägde huset, Jonas Olsson på 1800-talet, skrev dagbok om gården och huset är därmed ansedd som väldokumenterad. Gårdens rikedom berodde på vapenhandel, då de tillverkades i bössmedjan på gården. I och med att det byggdes ett nytt bostadshus 1910 på platsen fick Bortom Åa också stå kvar men även orört. Världsarvsgården är därför rankad till Sveriges bäst bevarade bondehem från 1800-talet (Ibid.).

Världsarvsgården Bommars ligger i byn Letsbo. Huset är en mangårdsbyggnad och är representativt hur rika bönder byggde gårdar på 1800-talet. Det som utmärker sig för byggnaden är interiörerna med tapeter och måleri är en kombination av herrgård och folklig tradition och anses vara sällsynt. På detta sätt visar gården hur böndernas estetiska föreställning var och allmogekonstnärernas breda kunskap inom inredningsmåleri (Ibid.).

Erik-Anders är den världsarvsgård som ligger i byn Asta och har fått sitt namn uppkallat efter Erik Andersson som byggde gården under 1820-talet. Mangårdsbyggnaden har en herrgårdsliknande arkitektur och en rik målningsdekoration i inredningen med en festsal på övervåningen marmorerad i blått. Det är familjen Knutes som har målat dekorationerna (Ibid.).

Värden

Det särskilt stora universella värdet för detta världsarv beskrivs på följande sätt och har kriterium v (se bilaga):

” De sju utvalda Hälsingegårdarna representerar en världsunik samling av mer än 100 gårdar och ca 400 dekorerade rum på ursprunglig plats. Koncentrationen av välbevarade interiörer saknar motsvarighet.

Gårdarna visar hur oberoende bönder inom ett geografiskt begränsat område kunde kombinera en högt utvecklad byggnadstradition med en rik folklig konst i form av dekorativ målade interiörer speciellt för fest.

Gårdarna vittnar om en kultur som har försvunnit idag, men vars byggnader och interiörer med sina variationer, rikedom och kvalitet är exceptionellt väl bevarade och av enastående universellt värde. ”

(Region Gävleborg 2020, s. 6)

I förvaltningsplanens avsnitt om *Mål för vård och bevarande* ska de särskilt stora universella värdet vara utgångspunkten för förvaltning och planering (Region Gävleborg 2020, s. 19). De lagar som styr skyddet av det särskilt stora universella värdet, vilket gäller alla världsarv i Sverige, är i Plan- och bygglagen, Kulturmiljölagen och som riksintresse styrs via Miljöbalken (Region Gävleborg 2020, s. 35).

I förvaltningsplanen för Hälsingegårdarna står det beskrivet att ett världsarv ska vårdas, bevaras och skyddas för all framtid. Därmed finns det höga krav på förvaltning och turism då turism kan ge slitage och förändringar på världsarv. Därför har UNESCO rekommenderat att upprätta förvaltningsplaner för världsarven. Ett av målen med förvaltningsplanerna inkluderar bevarandet av världsarven för kommande generationer (Region Gävleborg 2020, s. 17).

I och med dessa riktlinjer har Region Gävleborg ansvar för att ta fram en så kallad strategi för hållbar turism. De dokument som hanterar detta finns inte med i förvaltningsplanen, men har som mål att inte påverka förvaltningsplanen på ett negativt sätt. Turistiska frågor ska vara utvecklade för att kunna bevara världsarvet långsiktigt och hållbart. Det finns även ett publikt arbete som att göra världsarvet mer tillgängligt för besöksnäringen. I samarbete med parter från näringslivet ska världsarvet göras till ett tillgängligt besöksmål (Region Gävleborg 2020, s. 18).

Förvaltningsplanen

Den nuvarande förvaltningsplanen för Hälsingegårdarna är indelade i tio kapitel, några av dem har rubriker i form av en fråga. Kapitlen presenteras i följande ordning, vad ett världsarv är, de sju världsarvsgårdarna, förvaltning av världsarven, världsarvsrådets arbetsuppgifter, om förvaltningsplanen, vård och bevarande, kunskapsutveckling, publikt arbete, delaktighet och samverkan samt uppföljning (Region Gävleborg 2020, s. 2).

I den här förvaltningsplanen finns det ett avsnitt om dess syfte och användning. Syftet och användningen av förvaltningsplanen rubriceras med övergripande mål, behov, utvecklingsfrågor och arbetsuppgifter för förvaltningsorganisationen (Region Gävleborg 2020, ss. 17-18).

Syftena kan sammanfattningsvis beskrivas med att aktörer och parter vill bevara världsarvet och dess särskilt stora universella värde, underlätta dess kulturella tillgång, delaktighet och samverkan. Man vill också öka kunskapen om dess värde och förvaltningsplanen som underlag vara till hjälp för länets strategiska utveckling (Region Gävleborg 2020, s. 17).

Förvaltningsplanen bör användas som ett underlag för alla inblandade aktörer, den ska också vara ett hjälpmedel vid utvärdering och uppföljning till UNESCO. Vid behov ska revidering av förvaltningsplanen ske (Ibid.).

Turism & hållbar utveckling

Generellt sätt ska ett världsarv bevaras för all framtid. Därmed blir det stora behov av förvaltning, tillsyn och frågor som berör turism genom slitage och andra olika förändringar på ett världsarv (Ibid.). Region Gävleborg är de som tar fram strategi för hållbar turism för Världsarvet Hälsingegårdar från UNESCO:s riktlinjer. Dokument om hållbar turism ingår inte i förvaltningsplanen, men har ett nära samband till den. Mål för hållbar turism får inte gå emot med det som står i förvaltningsplanen (Region Gävleborg 2020, s. 18).

Andra mål som förvaltningsplanen tar upp när det gäller arbetet med besöksnäringen är att världsarvet ska vara tillgängligt, öka informationsspridningen både nationellt och internationellt, den ska uppfattas som ett kvalitativt besöksmål samt att utvecklingen ska ske i samband med parter från näringslivet (Ibid.). På platsen ska det även finnas guider, turism ska utövas på ett känsligt och hållbart sätt (Region Gävleborg 2020, s. 28).

De bevarandeåtgärder som ska bidra till den hållbara utvecklingen är med hjälp av antikvarisk expertis. Det ska ske med teknik och material som kan vara hållbara och anpassade för byggnadernas kulturhistoriska värden (Region Gävleborg 2020, s. 19). Kunskapsutvecklingen om de kulturhistoriska värden ska också öka genom att visa betydelsen och tillvarata dem på ett långsiktigt hållbart sätt. Det sker via att världsarvet betraktas som en resurs i nutida och framtida samhällsutvecklingen (Region Gävleborg 2020, s. 31).

För att uppnå det hållbara skyddet och att säkerställa världsarvet för framtiden och de särskilt stora universella värden hos världsarv i Sverige hanteras gårdarna i svensk lagstiftning. De tidigare nämnda lagar som gör detta främjar hållbar utveckling är Plan- och Bygglagen, Kulturmiljölagen och Miljöbalken (Region Gävleborg 2020, ss. 35-36). Planen arbetar också efter att poängtera betydelsen av världsarvet kopplas samman med FN:s hållbarhetsmål från Agenda 2030, som också är en viktig del i världsarvets förvaltning (Region Gävleborg 2020, s. 4).

Slutsatser

Världsarvet Hälsingegårdar representerar rikare bönders allmogemåleri i inredning och välstånd från 1800-talets Sverige. De värdena som finns beskrivna är klassade som särskilt stora universella värden och ska bevaras för nutida och framtida generationer. Inom besöksnäringen försöker man skydda världsarvet från slitage från turister samtidigt som världsarvet vara ett attraktivt och tillgängligt besöksmål. Förvaltningsplanen är ett överskådligt hjälpmedel för parter, intressenter och aktörer för att också kunna utveckla världsarvet så att de kulturhistoriska värden förblir.

Struves Meridianbåge

Presentation av världsarvet

Struves Meridianbåge är ett mätinstrument som passerar genom tio länder och är det världsarv som delas av flest länder. Mätinstrumentet har undersökts med modern mätteknik för att konstatera hur de historiska mätningarna förhåller sig till dagens (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s. 6). Hur mätinstrumentet har använts och fungerar står beskrivet under avsnittet värden.

I Sverige finns det sju stycken mätpunkter, varav dessa fyra ingår i världsarvet. De är placerade i Tornedalen vid Tynnyrilaki, Jupukka, Pullinki och Perävaara. De skiljer sig tekniskt. De svenska mätningarna i världsarvet befinner sig på sin ursprungliga plats men har inga synliga ursprungsmarkeringar förutom Perävaara som har ett kryss inristat i en sten (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s. 9).

Värden

Det här världsarvets särskilt stora universella värde består av tre stycken kriterier. Det är kriterierna ii, iv och vi:

”Kriterium (ii): Den utgör den första, noggranna mätningen av en lång delsträcka av en meridian, som bidrog till att fastställa jordens exakta storlek och form. Mätningen var ett viktigt steg i geovetenskapernas utveckling. Den är även ett utomordentligt exempel på ömsesidigt utbyte av mänskliga värden genom vetenskapligt samarbete mellan vetenskapsmän från olika länder. Den är samtidigt ett exempel på samarbete mellan monarker med olika befogenheter, för ett vetenskapligt syfte.

Kriterium (iv): Struves meridianbåge är tveklöst ett enastående exempel på en teknisk helhet – där triangelpunkterna för mätningen av meridianen utgör den fasta och abstrakta delen av mättekniken.

Kriterium (vi): Mätningen av bågen och dess resultat hänger direkt samman med människans frågor om sin värld, som dess form och storlek. Den är kopplad till Sir Isaac Newtons teori om att jorden inte är en exakt sfär.”

(Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s. 8)

I den här förvaltningsplanen redogörs det att världsarvet ska bidra till besöksnäringen. Detta genom att utveckla världsarvet som besöksmål, öka besöksantalet och att ur en turistisk synvinkel ska besöksnäringen vara hållbar (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s. 25).

Den här förvaltningsplanen skiljer sig lite från de som beskrevs tidigare när det gäller upplägget med det turistiska perspektivet. Här har man gjort en tabell där det ställs frågor om hållbar turism. Mer eller mindre som utvärderingsfrågor, som kommunerna måste kunna utvärdera. De saker som diskuteras gäller besöksantal, slitage på världsarvet och hantering av skräp (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s. 40).

Förvaltningsplanen

Innehållsmässigt består förvaltningsplanen av olika beskrivningar som namnges efter rubriker som skydd, internationellt samarbete, svensk världsarvsförvaltning, världsarvet i Sverige, de olika platserna, syfte med förvaltningsplanen, riktlinjer, organisation, hot mot värden, mål och uppföljning (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, ss. 4-5).

Syftet med förvaltningsplanen är att den ska vara en utgångspunkt för dem som arbetar med världsarvet och intressenter. Detta ska belysas genom att planen har bestämmelser om skötsel, kunskapsförmedling, roll- och ansvarsförmedling och åtgärder som ska prioriteras, samt råd om hur man ska gå tillväga för att uppnå målen (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s. 21).

Målen behandlar sex stycken punkter. Det övergripande målet gäller Struves Meridianbåge som är ett välkänt besöksmål. Det ska vara lättillgängligt och inbjudande för besökare. De som ansvarar för förvaltningen, förvaltningsrådet och intressenter, ska se till att världsarvet säkerställts för framtida generationer (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s. 24).

Turism & hållbar utveckling

Det sjätte målet som ingår i förvaltningsplanen hanterar ställningstagandet om utveckling för besöksnäringen. Målet är att världsarvet ska öka besöksantalet och ha en positiv effekt för de fyra kommunerna. I praktiken innebär det att världsarvet ska utvecklas som besöksmål, besöksantalet ska öka och att turismnäringen ska vara hållbar (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s. 25).

Det är värt att poängtera att besöksfrekvensen inte är hög för varje världsarvspunkt, det finns inga uppgifter men uppskattas till 100-tal besökare per år och inklusive skolklasser (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s. 12). Pullinki ligger på en strategiskt bra plats för besökare, eftersom det finns en skidanläggning i närheten med många besökare under vintertid (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s. 18).

Det som nämns om hållbar utveckling behandlas i en bilaga om hållbar turism. De handlar om sex stycken utvärderande frågor om besöksantal, slitage på platsen, skräphantering, trender, påverkan av platsen samt en sammanställning av resultatet för frågorna (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s. 40).

Slutsatser

I den här förvaltningsplanen behandlas bara världsarvet som har sina arv kvar i Sverige. Aktörerna vill öka besöksantalet, utvärdera en gång per år hur det går med besöksnäringen och att de ska vara mer lättillgängliga. I och med att besöksantalet är lågt går det att fråga vilka fler åtgärder som skulle sättas in för att göra världsarvet mer attraktivt för besökare.

Höga kusten

Presentation av världsarvet

Historien bakom världsarvet började med en inlandsis som täckte Nordeuropa för 20 000 år sedan. På den här platsen var inlandsisen som tjockast med tre kilometer is och pressade ner jordskorpan med 1000 meter. När det blev ett varmare klimat skedde landhöjningen. Det som är speciellt med Höga kusten är att det inte finns en landhöjning någon annanstans i världen där landytan har höjt sig så mycket efter en inlandsis (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, s. 4).

Höga kusten är en skärgård utanför Örnsköldsvik och Härnösand samt ett världsarv som är klassad som ett naturarv (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, s. 10). I Höga kusten ingår en nationalpark, naturreservat, kulturresevat, biotopskyddsområde, djur- och växtskyddsområde samt ett natura 2000-områden (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, s. 23).

Det är det enda området i Östersjön som är över 300 m över havsnivå och har en historia med skärgården som började stiga ur havet för 2000-3000 år sedan. Stränderna vid Höga kustens kanter stupar brant ner i havet och idag är den högsta punkten till den ungefär två kilometer långa strandlinjen. De livsmiljöer som finns där påverkas lite av landhöjningen och därmed har arterna lätt för att fortleva och anpassa sig (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, s. 12).

Värden

Det världsarvskriterium som har fått betydelse för detta världsarv är nummer vii. Med detta menas att Höga kusten representerar: *"...viktiga steg i jordens historia eller betydande område med tanke på pågående geologiska processer eller geomorfologi."* (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, s. 10). Därmed är detta världsarv klassad som ett naturarv.

Det särskilt stora universella värde som detta världsarv utgör är unikt och nämns som ett landskap med landhöjningar som påbörjades i och med inlandsisens smältprocesser. Världsarvets skydd och förvaltning är till för att området ska vara till för framtida generationer och utbilda besökare om världsarvets värden. Man avser även att öka kunskapen om världsarv i Sverige och i resten av världen (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, s. 5).

Den här förvaltningsplanen benämns turismen i mer eller mindre som en del av friluftsliv. Friluftslivet får inte leda till miljön påverkas negativt (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, ss. 21-22). Turismen ska utvecklas samtidigt som världsarvets miljö bevaras och skyddas (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, s. 29).

Det finns många utländska och dessutom svenska turister som besöker Höga kusten. Detta kan bero på att den stora trenden inom naturturism, att det finns upplevbara aktiviteter inom lärande. Att området klassas som världsarv har också bidragit till fler besökare. Ett mål som är viktigt hos världsarvsförvaltningen är att turism endast får ske utan att belasta naturen och att det istället ska stärka världsarvet (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, ss. 37-38).

Förvaltningsplanen

I den här förvaltningsplanen står det beskrivet Höga kustens världsarvsvärden, vad som utförs för att skydda värdena, berättar om förvaltningsorganisationen och mål för förvaltningen (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, s. 4). Det finns inget eget avsnitt som beskriver förvaltningsplanens syfte, mål eller användning, förutom tre stycken som står beskrivet i förordet och inledningen.

I inledningen redogörs det för vilka krav som finns på att varje världsarv ska ha en förvaltningsplan som bestämmer hur de särskilt stora universella värden ska bevaras. Syftet med förvaltningsplanen är att beskriva riktlinjer med förvaltning med den delen av världsarvet som ligger i Sverige. Det poängteras även att förvaltningsplanen inte är juridiskt bindande. Istället är det ett styrdokument som kan vara ett komplement hos översiktsplaner och detaljplaner (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, s. 5).

Turism & hållbar utveckling

Världsarvet består av tolv stycken besöksplatser där man som besökare ska förstå de geologiska processerna som utnämningen av världsarvet står för. Tillsammans med de geologiska processerna som är de vetenskapliga grunderna och med de särskilt stora universella värden representerar detta helheten för att uppleva världsarvet. Det finns informationstavlor tillgängliga på besöksplatserna och allmänna vägar att ta sig fram till de olika besöksplatserna med parkeringsplatser (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, s. 31).

Enligt förvaltningsplanen är det allt fler turister både från Sverige och utlandet som söker sig till Höga kusten. Detta är en trend som har ökat genom naturturism, som kan erbjuda upplevelser, lärande och aktiviteter. I och med att Höga kusten blev utnämnd till ett världsarv anses platsen locka fler besökare. Det negativa med ökat besök av området förutses att öka belastningen på naturen men anses också positivt eftersom kunskapen om världsarvsvärdena sprids (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, ss. 37-38).

De finns en positiv inställning till turistverksamheten i världsarvet, detta står beskrivet med att aktiviteter ska genomföras och regleras förnuftigt. Förvaltningsplanen säger att turistverksamhet inte ska belasta naturen. Man ska öka besökarnas intresse och förståelse för världsarvet (Ibid.).

Detta kan även läsas i Miljöbalken då hållbar utveckling bygger på att naturen har skyddsvärde och att människan ska bruka den med ansvar att förvalta naturen väl (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, s. 19).

Slutsatser

Förvaltningsplaner är inte juridisk bindande och turismen har en stor innebörd på hur man ser på hållbar utveckling på detta världsarv. Uttrycket naturturism återspeglar de värden som är värdesatta i världsarvet. Historiken bakom Höga kusten och de geologiska förändringarna har satt sin prägel på varför platsen har utvecklats till ett världsarv idag.

Laponia

Presentation av världsarvet

Laponia räknas till en ”mixed site”, ett världsarv som både är ett natur- och ett kulturarv. Det finns tre områden inom världsarvet som måste betraktas som en helhet. Innehållet av de tre områdena består av naturlandskapet med många värden, samisk kultur och rennäring samt ett historiskt arv hur landskapsutnyttjandet har gått tillväga (Laponia 2015, s. 6).

Laponias svenska del ingår i kommunerna Gällivare och Jokkmokk. Resterande del av världsarvet är beläget i norra Finland. I världsarvet finns det nationalparker, naturreservat och fjällsamebyar (Laponia 2015, s. 4). De kulturmiljöer som finns inom världsarvet är klassade som fornlämningar, bruksanläggningar, visten och det finns även plats för boplatser, nybygge och turism (Laponia 2015, s. 46).

Den samiska kultur och rennäring som finns i världsarvet visas genom det samiska kulturlandskapet, att samer bor och sköter sina renar där, hur samer brukar marken, dagens rennäring och visten (Laponia 2015, ss. 32-38).

Hur det historiska arvet i landskapsutnyttjandet har uppkommit går att avläsa som spår i landskapet, nybyggares platser från 1800-talet och framåt, industrialismen från gruvbrytning av silvermalm och vattenkraft samt kulturmiljöer (Laponia 2015, ss. 40-46).

Naturlandskapet i Laponia domineras av flera olika naturtyper. De består av block- och hällmark, fjällhed, fjälläng, myr, fjällbjörkskog, barrskog, glaciärer och permanenta snöfält, samt vatten. Dessa naturförhållanden har varit till grund för världsarvsutnämningen i Laponia (Laponia 2015, s. 47).

Värden

De kriterier som UNESCO skrev in för världsarvet är nummer vii, viii, ix, iii och v och kan läsas i bilagan i den här uppsatsen (Laponia 2015, s. 4). Världsarvet räknas som både ett natur- och kulturarv med naturlandskapet, den samiska kulturen och hur man har använt landskapet (Laponia 2015, s. 6).

Enligt UNESCO ställs det krav på att varje världsarv ska ha en förvaltningsplan i första hand för att säkerställa och bevara de särskilt stora universella värdena (Laponia 2015, s. 7). De särskilt stora universella värdena som nämns i utnämningen av världsarvet finns med i motiveringen från 1996, då Laponia blev ett världsarv (Laponia 2015, s. 9).

”Området är ett enastående exempel på hur jorden har utvecklats framförallt geologiskt och hur ekologiska och biologiska förändringar sker idag. Här finns även enastående naturfenomen med exceptionell naturskönhet liksom betydelsefulla naturliga lokaler för den biologiska mångfalden. Området som alltsedan förhistorisk tid har varit befolkat av samerna är ett av de bäst bevarade exemplen på nomadområden i norra Skandinavien. Det innehåller bosättningar och betesmarker för stora renhjordar, en sed som går tillbaka till ett tidigt stadium i människans ekonomiska och sociala utveckling.”

(Ibid.)

I den här förvaltningsplanen finns det en bilaga med riktlinjer för hantering av besök till världsarvet. När det kommer till turismfrågor och tillgänglighet tas de upp i bilagan. Det krävs ett samarbete med det samiska samhället. Man måste respektera och ta hänsyn till rennäringen när det gäller planering av besök så som turistverksamhet. Det finns även mål med att främja så kallat kunskapsinriktad och småskalig turism (Laponia 2015, s. 135).

Förvaltningsplanen

Laponias förvaltningsplan är mycket omfattande. Den innehåller historik om hur förvaltningsplanen har utformats, vad som ingår i världsarvet, hur den skyddas och skötselplan (Laponia 2015, s. 3).

Syftet med förvaltningsplanen är däremot att beskriva förutsättningar, bakgrund, värden, förvaltningsarbetet för att utveckla och bevara världsarvet, skötselplaner samt regler till nationalparkerna och naturreservaten. Dessa beskrivningar bygger på samernas värdegrund i Laponia. Genom dessa redogörelser ska världsarvet säkerställas samtidigt som samerna kan utveckla och bruka området. Det är viktigt när det gäller turism att besökarna ska kunna ta del av världsarvet med natur- och kulturvärden och den internationella världsarvsandan (Laponia 2015, s. 7).

Det första kapitlet handlar enbart om förvaltningsplanen för Laponia. Där redogörs för dess syfte, krav, disposition, omfattning, kriterier, samernas självstyre och deras renskötsel, rättigheter, om förvaltningsplanens utgångspunkter, utvecklingsfrågor och hållbar utveckling (Laponia 2015, ss. 7-21).

Turism & hållbar utveckling

I och med att Laponia är ett kombinerat världsarv - både natur- och kulturarv - breddas målgruppen för turism. Besökarna är både unga, gamla, från Sverige och utländska. Laponia räknas också till ett rekreationsområde för boende i närområdet. Världsarvets betydelse som besöksmål upplevs med möjligheter med samspel mellan den levande samiska kulturen, rennäringen, naturen och förståelse för den mänskliga aktivitet som har fortgått under en mycket lång tid (Laponia 2015, s. 61).

På området finns det begränsningar för besökare i och med vissa delar av världsarvet är störningskänsliga. Det gäller renskötseln. Andra områden i världsarvet för besökare måste de vistas på platsen på egen hand. Det handlar då om att man som besökare ska klara sig utan guide, ha erfarenhet av flerdagsturer, kunskap om fjällsäkerhet och kunna agera vid nödsituation. Det finns områden i världsarvet vid leder och stugor där det krävs mindre erfarenhet, är mer lättillgängliga och passar även för barn (Ibid.).

De aktiviteter som turist kan utöva i Laponia är inte tillåtna över hela området. Aktiviteterna avser att gynna natur- och kulturupplevelser och rörligt friluftsliv. Detta sker genom samiska kulturupplevelser, vandring, turskidåkning, övernattning i tält och stuga, plockning av och svamp eller bedriva studier av naturen (Laponia 2015, s. 62).

Den hållbara turistverksamheten i Laponia förstärks tack vare ett förbud mot att bedriva kommersiell verksamhet på platsen. Människor som lever i och utanför världsarvet har därmed större möjligheter att försörja sig med en hållbar turistverksamhet. Enligt förvaltningsplanen är detta ett sätt att vårda och ta vara på Laponia för framtida generationer, även att det är fördelaktigt för rennäringen och den lokala ekonomin (Ibid.).

Det hållbarhetsperspektiv som finns för Lapponia handlar också om miljömässig hållbarhet, social hållbarhet och ekonomisk hållbarhet. Detta innebär medvetna val om exempelvis en bro måste restaureras så kan den också flyttas eller ledas om då vandringslederna för turister och rennäringens behov är i första prioritet i världsarvet (Lapponia 2015, ss. 19-20).

Slutsatser

Det ställningstagande som förvaltningsplanen har för hållbarhetsperspektivet genomsyrar planen. Förvaltningsplanen har med avsikt betonat vikten av världsarvsvärden, naturlandskapet och historien av platsen får topprioritet. Det kombinerade världsarvet med både natur- och kulturarv ökar antalet turister och är också en viktig del hos Lapponia, men till en grad så att det inte påverkar rennäringen, naturen och andra verksamheter negativt. Det finns en begränsning i antal turister och hur mycket turismnäringen får påverka världsarvet. Den hållbara turismideologin är en aktuell fråga.

Hansestaden Visby

Presentation av världsarvet

UNESCO nominerade Visby på Gotland till en ”bebodd historisk stad”. Detta beror på den historia som Visby representerar idag. Visby fanns redan under vikingatiden, då bosättningen hade en hamn skyddad av branta klippor. Efter vikingatiden använde gotländska köpmän Visby som en handelspunkt mellan länderna vid Östersjön. Sedan slöt sig de gotländska handelsmännen till en federation eller Hansa för skydda handelspunkten. På 1100-talet dominerade Visby handeln i Östersjön (Region Gotland 2020, s. 25).

Bebyggelsen i Visby från 1100- och 1200-talet är de åren som präglar dagens världsarvsstatus. Staden hade även en viktig betydelse i handelsförbundet Hansan. Numera dominerar det medeltida formspråket på Visbys utformning. Staden är ett unikt exempel på en nordeuropeisk medeltida bebyggelse med mur och en viktig handelsstad för Hansan. Det finns även många välbevarade byggnader och detta ger en bra stadsbild över hur det såg ut en gång i tiden. Idag ger även stadslandskapet en återspeglning på hur det har sett ut under medeltiden och hur den mänskliga bosättningen idag gör staden levande (Ibid.).

Värden

De kriterier som kännetecknar Visby som ett världsarv är nummer iv och v. Nummer iv handlar om byggnader, tekniska konstruktioner eller landskap som representerar mänsklighetens historia. Kriteriet v bestämmer vidare om en plats har haft betydelse för mänsklighetens bosättning eller mark- och havsanvändning, som kan vara hotade av förändringar (Region Gotland 2020, s. 26).

Motiveringen för kriterium iv för världsarvet beskriver att Hansestaden Visby är ett viktigt exempel på en Hansastad från medeltiden. Det syns i och med attribut som stadsmur, gatunät, kyrkoruiner, byggnader och stadslandskapet (Ibid).

Kriterium v:s motivering förklarar Visby som ett exempel på en väl bevarad medeltida stad, som följer stadens form och funktion än idag. Visby har överlevt trots stora förändringar sedan medeltiden och har därmed årsringar som återspeglar detta samtidigt som det finns kommersiella funktioner och bostäder (Ibid).

De mål som finns för turism för världsarvet är också en del av hållbar turism från UNESCO:s riktlinjer. Målen som finns för världsarvet handlar om att det ska vara balans mellan användning, besöksmål och livsmiljö för staden. De ska finnas bra förhållningssätt både hos besökare och värdar för att kunna bevara staden. En så kallad integrerad flödesplanering som visar Visbys världsarv förmåga och förutsättningar. Det ska även finnas en modell som visar ekonomi för världsarvet och hur detta är kopplat till bevarandet (Region Gotland 2020, s. 53).

Förvaltningsplanen

Den här förvaltningsplanen är indelad i strategi- och handlingsplan vilket motsvarar en förvaltningsplan. En förvaltningsplan är en obligatorisk del hos ett världsarv enligt världsarvskonventionens riktlinjer och ska vara anpassat för samhällsplaneringen. Alla världsarv ska ha en plan med långsiktiga mål, visioner och åtgärder om hur ett världsarv vårdas och sköts om. Målet med planen för Visbys världsarv är att den ska användas som ett styrdokument för att bevara, använda och utveckla världsarvet genom de riktlinjer som finns

från UNESCO. Planen ska också främja de globala målen som finns utifrån hållbar utveckling och Agenda 2030 (Region Gotland 2020, s. 12).

Dispositionen i den här planen är indelad i tre kapitel och en del som behandlar bilagor. Det första kapitlet beskriver syfte, vision och mål för världsarvet. Planen utgår från olika utgångspunkter, frågor och vissa utmaningar som har lagts till hos arbetet kring världsarvet. Kapitel två beskriver de särskilt stora universella värden som Visby har fått. Här ingår även värdegrunder, skydd, förvaltning, processer och utvärdering hos värden av världsarvet. Det sista kapitlet behandlar sju stycken mål som kommer ifrån det övergripande målet. Bilagorna består av fördjupad information som tillhör världsarvet (Ibid.).

Turism & hållbar utveckling

Gotland överlag är ett mycket attraktivt besöksmål och lockar över en miljon besökare varje år. Förutom dess unika världsarv lockar även den unika naturen och kulturlivet på ön. Det finns stora utmaningar som slitage på kulturmiljön och klimatpåverkan i och med det höga besöksantalet. Turismen behöver utvecklas på ett hållbart sätt som tar hänsyn till de tre hållbarhetsperspektiven ekonomi, miljö och social hållbarhet (Region Gotland 2020, s. 53).

För att ta hand om de kulturarvs-, kultur- och naturresurser i den levande historiska staden måste som tidigare nämnts stadsmiljön, sociala aspekter och hållbara ekonomiska tillväxt vara indikatorer för hållbar turism. Det bör ske ett samarbete mellan turism- och kulturarvssektorn för att utveckla definitiva hållbara destinationer hos världsarvet och övriga delar av ön (Ibid.).

För att uppnå målen med hållbar turism hos världsarvet ska värdskapet vara en viktig del för att besökarna ska bli engagerade och informerade att göra hållbara val i världsarvet och att besökarna ska bli mer intresserade av världsarvets bevarande. Kartläggning av olika rörelsemönster hos besökare i världsarvet ska också medverka till att uppnå mer hållbar turism i framtiden. Forskning som kartläggningen över detta behövs för att förstå byggnaders och ruiners kapacitet så att det inte leder till överbelastning, försämring av världsarvet och överanvändning. Dessa kartläggningar kommer att visa hur turister rör sig. Kartläggningar ska hjälpa till att sprida turisterna över hela Gotland för att undvika så kallat överfokus på Visby. I förvaltningsplanen menar man också att genom att kartläggningen tjänar till att undvika belastning på vissa mer utsatta områden i världsarvet och samtidigt öka turisternas upplevelser. Möjligheter finns med att utveckla appar, vandringsleder och kartor (Region Gotland 2020, s. 54).

Hållbar utveckling sker också genom att det betonas att världsarven bidrar mer till samhällsutvecklingen än tidigare. Det är viktigt att medborgarens roll har fått en betydande funktion. Det vill säga att världsarven tillhör oss alla och är en del av delaktighet och socialt hållbarhetsvärde (Region Gotland 2020, s. 10).

Slutsatser

Mycket i förvaltningsplanen indikerar på en hållbar turism för Visby som världsarv. Här beskrivs även de stora slitage som kan uppkomma efter turister och världsarvet behöver en strategi för att motverka detta. Detta poängteras starkt men också att världsarvsturismen skulle gynnas i och med att upplevelserna för turister skulle öka menar planen.

Förvaltningsplanen är också väldigt omfattande med många delmoment såsom Laponias förvaltningsplan. Formspråket hos planen har mycket god kvalitet, då designen och vackra

bilder har tagits i anspråk. Förvaltningsplanen nämner ibland också Gotland och Visby som en helhet.

Örlogsstaden Karlskrona

Presentation av världsarvet

Örlogsstaden Karlskrona skrevs in på världsarvslistan 1998. Enligt UNESCO är Karlskrona ett av de mest välbevarade exempel bland örlogsstäder i Europa. Örlogsstaden Karlskrona grundades 1680 och var för den tidens mest modernaste marint befästa stadsanläggning med skeppsbyggeri, arkitektur, stadsplanering och försvarsverk som också var en förebild för marina anläggningar (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 10).

Världsarvet kallas också för ett levande världsarv, eftersom platsen har haft flera århundranden med örlogsmarin verksamhet. Detta är också kärnan i motiveringen till världsarvsutnämningen från UNESCO:

”Den välbevarade och kontinuerligt präglade helhetsmiljön inkluderande flottbasen, varvet, i den civila stadsbebyggelsen, befästningarna samt stödjepunkterna Skärva och Lyckeby kronokvarn i Karlskronas omgivning.”

(Ibid.)

Att bevara och skydda kulturmiljön får inte bli det enda målet med världsarvet. Även stadens invånare ger identitet och liv till världsarvet olika verksamheter, vilket ger en bild åt världsarvet som en levande örlogsstad (Ibid.).

Värden

De kriterier som världsarvet har för att uppfylla kravet som världsarv är ii och iv, som också finns förklarade i bilagan till den här uppsatsen.

För den här förvaltningsplanen är den uppdelad i två delar. Den första är en handlingsplan och den andra handlar om strategier för världsarvet. Handlingsplanen och strategiplanen tar inte upp särskilt stora universella värde som ett koncept, utan behandlar världsarvet med värden med andra förklaringsmetoder. De värdena som är kopplade till världsarvet nämns även i svensk lagstiftning såsom i lagar som Kulturmiljölagen, Plan- och bygglagen och Miljöbalken.

De värdena som beskrivs i handlingsplanen handlar om hur världsarvets värden ska bevaras och stärkas, framförallt ska de historiska värdena hos världsarvet bevaras, synliggöras men samtidigt fylla en funktion (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 5).

Världsarvets turistiska profil anses vara en viktig del av Karlskronaturismen. Den bidrar med större variation och ett rikt innehåll för Karlskrona. Förvaltningsplanens handlingsplan står det beskriver hur turismen berikar stadens livsmiljö och stärker dess identitet med en hållbar turismutveckling (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 23).

De hållbarhets mål som förvaltningsplanen för strategin påpekar inom turistiska mål handlar om värdegrunder för hållbarhet. Målen syftar att göra världsarvets kulturvärden kända, förstådda och tillgängliga. För att öka förståelsen av värden ska turismnäringen utvecklas genom att bygga ett besökscentrum (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 17).

Förvaltningsplanen

Det förvaltnings- och utvecklingsprogram som finns i planen behandlar sex stycken områden. De består av samverkan och delat ansvarstagande, kunskap och kompetens, fysisk planering och byggnadsvård, publikarbete och kommunikation, bildning och delaktighet samt internationell samverkan (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 9).

Samverkan och det delade ansvarstagandet i förvaltningsplanen bygger på att mål ska uppfyllas och genomföras av inblandade aktörer. Detta sker genom att olika processer sätts igång med projekt. Olika förutsättningar ska också ges för utveckling av samarbeten (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 12).

Det finns långsiktiga mål med insatser för att utveckla kunskap och kompetens om världsarvet. Det första som nämns är hållbar utveckling och hur detta begrepp ska integreras i arbetet kring världsarvet. När planen skrevs hänvisade man till kulturarvssektorn som skulle ansvara för detta (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 15). Det behövs även ett fördjupande kulturmiljöunderlag för Karlskrona som riksintresse, delvis för att kunna bedriva bra översikts- och detaljplanering. Det finns även omfattande inventeringar och program av världsarvet för att kunna kartlägga de kulturhistoriska värdena och utveckla dem (Örlogsstaden Karlskrona 2009, ss. 16-17). Medborgarrollen är också en viktig del hos världsarvet för att stimulera människors intressen att uppleva och lära sig mer om det (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 17). Forskning bedrivs även för att analysera kunskapsluckor (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 19).

Inom den fysiska planeringen och byggnadsvården har Karlskronas kommun presenterat världsarvet och riksintresset i översiktsplanen. Översiktsplanen ska innehålla revidering om hur kulturmiljövården ska tryggas och utvecklas. Därmed är det viktigt att vara aktiv i den fysiska planeringen för att världsarvet ska bevaras med hänsyn till dess kulturmiljövården (Örlogsstaden Karlskrona 2009, ss. 20-21). I världsarvet finns det dessutom många byggnadsminnen och andra värdefulla anläggningar. De förvaltas av Statens Fastighetsverk och Fortifikationsverket som har ansvar för vård- och underhåll (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 21).

Turism & hållbar utveckling

Världsarvet betyder mycket för Karlskronas turismprofil. Dess stora tillgång ger turismen i Karlskrona större variation och bredare innehåll. Genom Karlskronas arbete med publikt arbete och kommunikation i förvaltningsplanen vill de nå ut och tillgängliggöra kunskapen om världsarvet både till en nationell och internationell turism. Detta genom funktioner som mottagning, service och information. Målet är också att bedriva ett besöks- och kommunikationscentrum för detta ändamål (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 23).

Världsarvet är också ett varumärke för Karlskrona och har en viktig roll för kommunens och regionens arbete för en hållbar turismutveckling runt Östersjön. I förvaltningsplanen hävdas det att region Blekinge ska agera för att världsarvet ska vara en resurs för samarbete i Östersjöområdet. Det är önskvärt att Örlogsstaden ska bli ett erkänt och efterfrågat världsarv för turister (ökad besöksfrekvens) och samarbetsparter (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 27).

I den här förvaltningsplanen innebär hållbar utveckling att natur- och kulturmiljö interagerar med miljömässiga, sociala och ekonomisk utveckling. För att uppnå målen med

kulturmiljömässiga värden bör de beaktas i Karlskronas kommuns samhällsplanering (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 13). Enligt förvaltningsplanen är också Örlogsstaden Karlskrona ett föredöme för hållbar utveckling. Världsarvet har ett gott rykte om att ha arbetat på ett tidigt stadium för hållbar utveckling. Detta är viktigt i och med att världsarvet uppfattas som en tillgång med utvecklingsmöjligheter för Blekinge och Karlskrona (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 15).

Slutsatser

För världsarvet är medborgardeltagandet en viktig del för en hållbar utveckling, kommunen och turistnäring. Förvaltningsplanen anser att dessa tre faktorer bidrar till utvecklingsmöjligheter för medborgarna i Blekinge och upplevs som en stor resurs. De kulturmiljövärden som världsarvet har prioriteras högt eftersom de bidrar till ökad turistnäring. Byggnadsvård av kulturmiljöerna betraktas som en självklarhet i världsarvet med många byggnadsminnen och värdefulla anläggningar.

Södra Ölands odlingslandskap

Presentation av världsarvet

Halva Öland, menat vanligtvis den södra delen av Öland räknas till ett kulturarv och kulturlandskap p.g.a. öläningarnas levnadssätt som har samverkat under tusentals år. Landskapet har formats av både av natur och människa. Naturens roll har varit de förutsättningar som har dominerats av Ölands kalkberggrund och klimat. Längs med stränderna finns det gamla strandvallar som har tillkommit genom många olika etapper av Östersjöns händelserika historia. Klimatet på Öland är torrt med många soltimmar och lite regn (Södra Öland 2016, s. 6).

Människans roll för kulturlandskapet har varit lantbrukare som har utformat den över årtusenden. Samspelet mellan människa och natur är det som har gjort att världsarvsutnämningen har blivit av. Markindelningen som finns idag är från medeltiden och odlas fortfarande av öläningar, vilket har gjorts sedan tusentals år. För att världsarvsstatusen ska finnas kvar behövs det i framtiden att jordbruket upprätthålls med modernt lantbruk och så kallat levande jordbruk för att förvalta och utveckla de särskilt stora universella värden (Ibid.).

Värden

De kriterier som nämner Södra Ölands odlingslandskap är iv och v enligt UNESCO, se även bilaga (Södra Öland 2016, s. 3). Det innebär att kulturarvet uppfyller kravet för att klassas med särskilt stora universella värden. Motiveringen för kriteriet iv redogör att Södra Öland landskap har kulturhistoria som har anpassats efter naturens förutsättningar genom förändringar i geologin och topografin. För motiveringen v beskrivs världsarvet i förvaltningsplanen som ett unikt exempel på mänsklig bosättning och olika landskapstyper som bevaras bra (Södra Öland 2016, s. 5).

I förvaltningsplanen står det med en kort beskrivning om vad odlingslandskapet innehåller och varför världsarvet har fått dess status genom särskilt stora universella värde.

”Södra delen av Öland domineras av en vidsträckt kalkstensplatta. Här har människan varit bosatt i närmare fem tusen år och anpassat sitt liv efter de begränsningar som naturen givit. Landskapet är därför unikt och människornas kontinuerliga närvaro har lämnat otaliga spår från förhistorisk tid fram till idag.”

(Södra Öland 2016, s. 8)

När det gäller besöksmålen av världsarvet finns det idag ett utvecklingsarbete med ett så kallat informationscentrum. Den ska fungera som en mötesplats för världsarvet och leda ut turister i odlingslandskapet (Södra Öland 2016, s. 10). Det finns även en borg, Eketorps borg, som anses vara en viktig del bland besöksmålen i världsarvet (Södra Öland 2016, s. 9).

Förvaltningsplanen

Världsarvets förvaltningsplan är mycket kort jämfört med de andra publicerade förvaltningsplanerna som finns, den är enbart på 12 sidor. Den innefattar inledning, beskrivning av världsarvet, visioner och uppföljning (Södra Öland 2016, s. 2).

Förvaltningsplanens mål är att den ska samverka med UNESCO:s riktlinjer. Världsarvets värden och öka kunskapen om södra Öland är också två faktorer som förvaltningsplanen har som grund. Förvaltningsplanen verkar även som ett verktyg för att bevara och förbättra områdets värden för nutida och framtida generationer (Södra Öland 2016, s. 5).

Turism & hållbar utveckling

Det är Kalmar läns museum som bedriver turistverksamheter för Södra Ölands såsom utställningar. I världsarvet finns Eketorps borg som ett besöksmål till exempel. Besöksnäringen stöds också av regionen, kommunen, behov och möjligheter från samhällets övriga näringar i området (Södra Öland 2016, s. 9). Stödet kan även ses i form av ett utvecklingsarbete kring turistnäringen, som tidigare har nämnts att bygga ett informationscentrum som leder turister ut i landskapet (Södra Öland 2016, s. 10).

Den hållbara utvecklingen nämns genom utveckling, positiv tillväxt och hänsynstagande av världsarvet. Världsarvet ska stärkas som ett varumärke, detta med arbete som måste lyfta fram att världsarvet är unikt. Dessutom ska varumärket av världsarvet uppmärksammas regionalt, nationellt och internationellt (Södra Öland 2016, s. 9). Utvecklingsarbetet ska också innefatta ett levande, modernt och hållbart jordbruk. På detta sätt ska förvaltning och utveckling av världsarvs värden fortgå (Södra Öland 2016, s. 10).

Slutsatser

Det här levande kulturarvet kategoriseras som tidigare nämnts ett kulturlandskap, som i sin tur är klassad som ett naturligt utvecklande landskap med fortsatt markanvändning (Södra Öland 2016, s. 4). I och med att världsarvet förändras och är levande med det aktiva jordbruket uppkommer följande fråga: Hur bevarar man det gamla samtidigt som man utvecklas? Den här intressanta frågan besvaras genom ett uppföljningsprogram (Södra Öland 2016, s. 11).

Skogskyrkogården

Presentation av världsarvet

År 1994 blev Skogskyrkogården del av världsarvslistan. Varför begravningsplatsen anses unik med dess arkitektoniska kvaliteter från början av 1900-talet är för att platsen har influerat begravningsplatser över hela världen med dess gestaltning. Gestaltningen utmärker sig genom att landskapet och byggnaderna på platsen utgör en helhet tillsammans och har ett symboliskt värde. Symboliken uttrycks med hur ett alltmer sekulariserat samhälle använder en kyrkogård. Tanken bakom kyrkogården är att döden underordnar sig naturen och är med i kretsloppet (Stockholms stad 2015, s. 9).

Skogskyrkogården är Sveriges största fungerande och använda begravningsplats. Varje år besöker 400 000 personer kyrkogården och under Allhelgonahelgen kommer ungefär 100 000. Kyrkogården är 100 hektar stort och storleksmässigt Sveriges näst största. När förvaltningsplanen skrevs fanns det cirka 100 000 gravplatser och ungefär 300 000 gravsatta. Under ett år finns cirka 3000 gravsättningar, 4000 kremationer och 2000 begravningsceremonier i de fem kapellen på platsen. Därför anses platsen vara ett levande och välanvänt världsarv, vilket är också utgångspunkten till världsarvsutnämningen (Stockholms stad 2015, s. 10).

Värden

Inledningsvis kan jag berätta att i Skogskyrkogårdens förvaltningsplan beskrivs det särskilt stora universella värdet mestadels på engelska. De två kriterierna som validerades 1994 av UNESCO utgår från följande förklaring.

”Have exerted great influence, over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture, monumental arts, or town planning and landscape design.

Be an outstanding example of a type of building or architectural ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history”

(Stockholms stad 2015, p. 37)

Den första kriteriet för särskilt stora universella värde som definieras av UNESCO är kategoriserat som kriterie ii. Den är applicerbar på Skogskyrkogården som världsarv eftersom arkitekterna Gunnar Asplund och Sigurd Lewerentz skapade en ny typ av kyrkogård, vilket har påverkat kyrkogårds formgivning på många platser. Kriterium iv säger att Skogskyrkogården är en tidstypisk kyrkogård som återspeglar 1900-talets formspråk i landskaps- och arkitekturformgivning (Ibid.).

De som har hand om Skogskyrkogårdens besöksnäring arbetar med att utveckla platsen till ett hållbart, attraktivt och tillgängligt kulturarv (Stockholm stad 2015, s. 24). En faktor som skulle utgöra ett hot för bevarandet av kyrkogården som världsarv är det höga trycket av besökare, både av brukare och världsarvsturister (Stockholms stad 2015, s. 26).

Förvaltningsplanen

I förvaltningsplanen ingår en historisk redogörelse om kyrkogården, åtaganden om världsarvet, förvaltningskriterier, hur hot och utmaningar handskas samt visioner och långsiktiga mål för världsarvet (Stockholms stad 2015, s. 5).

Förvaltningsplanens syfte är att den ska hjälpa till att förbättra Skogskyrkogårdens rykte som ett hållbart, tillgängligt och internationellt världsarv. Inledningen av förvaltningsplanen föreskriver att förvaltningen ska med hjälp av långsiktiga mål, strategier och hållbar förvaltning göra Skogskyrkogården tillgänglig. Det internationella arbetet kring att placera världsarvet på världsarvslistan var en lång process och ställs inför framtida utmaningar att bevara världsarvet med perspektiv som hållbarhet, miljö och tillgänglighet. Förvaltningsplanen ska visa ett sätt att förhålla sig till världsarvets framtida förvaltning och utveckling (Stockholms stad 2015, s. 6).

Turism & hållbar utveckling

Världsarvet har ett besökscentrum och är klassad som hjärtat av besöksverksamheten. Tidigare var besökscentrumet en ekonomibygnad med namnet Tallumpaviljongen, ritad av Gunnar Asplund. Idag finns där ett café, en utställning om världsarvet, en souvenirshop och möjligheter att anordna konferenser. Världsarvets besökscentrum har öppettid på sommaren och på Allhelgonahelgen. Det finns även visningar med guide av Skogskyrkogården (Stockholms stad 2015, s. 18).

De som besöker världsarvet är framförallt svenskar och ungefär 25% tros vara utlänningar. År 2007 lanserades en hemsida för att tillgängliggöra och öka delaktigheten kring informationen av världsarvet. Det fanns även ett arbete kring att förbättra skyltningen på området när förvaltningsplanen skrevs. Skyltningen skulle göra det lättare att hitta vägar i området och information om arkitekturen utifrån de särskilt stora universella värden (Ibid.).

De hållbarhetsperspektiv som förvaltningsplanen lyfter fram för världsarvet Skogskyrkogården är att de särskilt stora universella värden ska bevaras och förstärkas åt framtida generationer. Detta med hjälp av att förvalta, vårda och utveckla världsarvet genom kunskap och kompetens. Det här världsarvet tar också upp utbildningsverksamheten som ska förstärkas och vara delaktig. Funktionen mellan världsarvet som en begravningsplats, världsarv, kunskapskälla, studieobjekt och besöksmål ska utvecklas hållbart (Stockholms stad 2015, s. 29).

Hur hållbarhetsmålen ska uppnås är med hjälp av samhällsplaneringen, då världsarvets attribut ska vårdas för framtida generationer. Det innebär att världsarvet sätts in i en humanistisk och historisk kontext, som ökar platsens betydelse för enskilda individer och samhällsutvecklingen. Ett annat perspektiv på hållbar utveckling är att ge tillgång till kulturupplevelser. Idag är Sverige ett mångkulturellt land då världsarvet har sociala och demokratiska användningsområden, som också bör lyftas fram enligt förvaltningsplanen. Ett

tredje perspektiv på hållbarhet är att överföra kunskap om de särskilt stora universella värden för att öka förståelsen av dem och upplevelsen hos världsarvet (Stockholms stad 2015, s. 33).

Slutsatser

Den här förvaltningsplanen analyserar inte de frågor som jag behandlar på djupet men tar ändå upp dem ändå på ett överskådligt sätt. Överskådligheten gör att förvaltningsplanen blir lättare att ta till sig. Skogskyrkogården är den enda begravningsplatsen på världsarvslistan som alljämt används som sådan. Följaktligen är Skogskyrkogården en unik plats med de särskilt stora universella värden och som har influerat andra begravningsplatser, men med ett sekulariserat tankesätt som att människan ska bli ett med naturen efter döden.

3. RESULTAT OCH DISKUSSION

3.1 Resultat

I tabellen har skillnaderna mellan två fokusområden (hållbar utveckling och turism, eller med andra ord miljö och ekonomiska perspektiv) analyserats med för- och nackdelar. Detta för att ta reda på hur de särskilt stora universella värden påverkas och hanteras i de två motpolerna i detta avsnitt.

Jämförelse

Världsarv	Hållbar utveckling	Turism
<p>Drottningholm, kriterium iv:</p> <p><i>”(iv) be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history”</i></p> <p>(UNESCO 2019, p.25)</p>	<p>+ Arbetar för minskad klimatpåverkan: fjärrvärme, källsortering, eldrivna maskiner, inga kemikalier som bekämpningsmedel</p> <p>+ Mål och riktlinjer med åtgärder som ska förbättra arbetet med vård- och miljöarbetet</p> <p>-Saknas: vårdprogram, värdedokument, underhållsplan (Statens fastighetsverk 2008, ss.16-17).</p>	<p>+ Tre huvudintressenter (SFV, slottsförvaltningen och slottsteatern) erhåller statliga medel för att finansiera bevarandet av slottsområdet, visningar, skötsel och föreställningar.</p> <p>+ Turism: Entréavgift betalar en del av verksamheten från ca 150 000 personer/år. Varje år besöker 500 000 området</p> <p>-Kungliga Husgerådskammaren, Nationalmuseum och RAÄ gör ett visst arbete, men finns ej med i ekonomiska termer</p> <p>-Ej tillräckligt med ekonomiska medlen ska räcka till för förvaltning, skydd och restaurering</p> <p>-Inget extra ekonomiskt stöd pga. världsarvsutnämningen (Statens fastighetsverk 2008, ss.22-23).</p>
<p>Birka och Hovgården, kriterier iii och iv:</p> <p><i>”(iii) bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or</i></p>	<p>-Hot mot miljön, som kan påverka världsarvets tillstånd och utvecklingsmöjligheter. Tex transport av miljöfarligt gods av fartyg. Därmed bör lämningar under vatten uppmärksammas.</p> <p>-Klimatförändringar kan ge</p>	<p>+Världsarvet anses vara en tillgång för turism och effekterna av dem. Den bidrar till sysselsättning och inkomst för lokala entreprenörer och företagare (Riksantikvarieämbetet 2013, s.59).</p>

<p><i>which has disappeared;</i></p> <p><i>(iv) be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history”</i></p> <p>(UNESCO 2019, p.25)</p>	<p>upphov till vittring av arkeologiskt material (Riksantikvarieämbetet 2013, s.54).</p> <p>+ Mål: Miljöhoten ska vara kända och riskerna hanterade (Riksantikvarieämbetet 2013, s.55).</p>	<p>+ Ur ett nationellt perspektiv är föregående punkt viktigt att förstå om en sådan utveckling.</p> <p>+ Näringsutvecklingen ska ta hänsyn till de särskilt stora universella värdena, även turismens framfart (Riksantikvarieämbetet 2013 s.60).</p>
<p>Världsarvet Falun, kriterier ii, iii och iv:</p> <p><i>” (ii) exhibit an important interchange of human values, over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design;</i></p> <p><i>(iii) bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared;</i></p> <p><i>(iv) be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history”</i></p> <p>(UNESCO 2019, p.25)</p>	<p>+ Byggnader och miljö ska säkerställa de agrarhistoriska värden i landskapet genom att skyddas (Falun 2014, s.8).</p> <p>+ Värdena ska tas tillvaratas på ett hållbart och långsiktigt sätt för framtiden och vara en resurs nutiden också (Falun 2014, s.10).</p> <p>-Miljöperspektivet nämns inte uttryckligen utan är enbart inkluderat i hållbar utveckling.</p>	<p>- Förvaltningsplanen har ingen egen del för ekonomi, men nämner turism som en viktig inkomstkälla för Falun (Falun 2014, s.16).</p>
<p>Hälsingegårdar, kriterium v:</p> <p><i>”(v) be an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture (or cultures), or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change”</i></p> <p>(UNESCO 2019, p.26)</p>	<p>+ All vård och bevarande av miljön ska ske med utgångspunkt från de särskilt stora universella värden.</p> <p>+ Finns beredskap för att motverka klimatförändringar, brand, skadeinsekter, översvämningar och andra naturkatastrofer.</p> <p>+Målen för att bevara miljön tas i hänsyn av olika åtgärder och aktörer.</p> <p>-Målen för att vårda och bevara miljön kategoriseras endast</p>	<p>+ Ska vara tillgängligt för alla oavsett socioekonomisk bakgrund.</p> <p>+Turism, näringsverksamheter och jordbruk ska vara lönsamma och bidra till ett långsiktigt bevarande av världsarvet.</p> <p>+ Marknadsföringen ska uppfattas som en högkvalitativ besöksplats internationellt, nationellt, regionalt och lokalt.</p> <p>+ Finns målsättningar om hur hållbar turism, tillgänglighet</p>

	som mål, står inget om hur man ska uppnå målen i praktiken (Region Gävleborg 2020, ss.19-22).	och andra ekonomiska faktorer ska ske i praktiken med nulägesanalys som utvärderas (Region Gävleborg 2020, ss. 27-28).
<p>Struves meridianbåge, kriterier ii, iv och vi:</p> <p><i>“(ii) exhibit an important interchange of human values, over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design;</i></p> <p><i>(iv) be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history;</i></p> <p><i>(vi) be directly or tangibly associated with events or living traditions, with ideas, or with beliefs, with artistic and literary works of outstanding universal significance.”</i></p> <p>(UNESCO 2019, pp.25-26)</p>	<p>-Saknas ett eget avsnitt om hur miljömålen eller hållbar utveckling ska uppnås, beskrivningar om infrastrukturen för världsarvet finns.</p> <p>-Vilka lagar som skyddar miljön finns med, men det gäller alla världsarv och ger ingen ny infallsvinkel för bevarandet av miljön.</p> <p>+ De hot som presenteras mot världsarvet betonar tex oförsiktigt skogsbruk och igenväxning (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s.24).</p> <p>+Utvärderingens frågeställningar om hållbar turism handlar om det uppstår slitage världsarvet av besökare och hur man ska hantera skräp på platsen (Länsstyrelsen i Norrbottens län, s.40).</p>	<p>+I uppföljning och utvärdering i förvaltningsplanen visas ekonomiska uppföljningsfrågor, vilket berör resurser, utvecklingen, och frågor som rör förbättring eller avsaknad när det gäller ekonomin (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s.41).</p> <p>-Ekonomiska perspektiv nämns bara uttryckligen väldigt lite i förvaltningsplanen</p> <p>-Besöksantalet är väldigt litet och driver inte in pengar till förvaltningen, uppskattas vara 100-tal personer per år (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s.12).</p>
<p>Höga kusten, kriterium vii:</p> <p><i>“(vii) contain superlative natural phenomena or areas of exceptional natural beauty and aesthetic importance”</i></p> <p>(UNESCO 2019, p.26)</p>	<p>+ Förvaltningsplanen beskriver svensk lagstiftning som ska skydda de särskilt stora universella värdena mot förändring eller negativ påverkan (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, s.19).</p> <p>+ Kulturresevatet Sandviken som ligger i området är det bäst välbevarade fiskeläget i Ångermanland (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, s.23).</p> <p>+Betonar naturvärdena mer än kulturvärdena, naturvärdena prioriteras eftersom området har större andel natur</p>	<p>-Ingen koppling till hur världsarvet får sina inkomster</p>

	+Ökat tryck från besökare kan medföra belastning på naturen, men möjlighet att sprida kunskap om de särskilt stora universella värdena (Länsstyrelsen Västernorrland 2017, s.38).	
<p>Laponia, kriterier v, vii, viii, och ix:</p> <p><i>“(v) be an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture (or cultures), or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change;</i></p> <p><i>(vii) contain superlative natural phenomena or areas of exceptional natural beauty and aesthetic importance;</i></p> <p><i>(viii) be outstanding examples representing major stages of earth's history, including the record of life, significant on-going geological processes in the development of landforms, or significant geomorphic or physiographic features;</i></p> <p><i>(ix) be outstanding examples representing significant on-going ecological and biological processes in the evolution and development of terrestrial, fresh water, coastal and marine ecosystems and communities of plants and animals”</i></p> <p>(UNESCO 2019, p.26)</p>	<p>+Omfattande beskrivningar i förvaltningsplanen hur natur- och kulturvärden ska bevaras med betoning på naturvärden, kulturarvet nämns som påverkan av mänskliga faktorer under en lång tid (Laponia 2015, ss. 70-80).</p> <p>-Överskådligheten är avlägsen för förvaltningsplanen, ej tydliga rubriker och alla står inte med i innehållsförteckningen.</p> <p>-De särskilt stora universella värdena i samband med miljöperspektivet nämns ej.</p> <p>+Hållbarhetsmål, då de vill värna om miljön (Laponia 2015, s.19).</p>	<p>+Renskötseln dominerar som näringsverksamhet i Laponia. Många renskötare vidareutbildar sig och kombinerar rennärlingsarbetet med annan kunskap (Laponia 2015, s.32).</p> <p>-Finns inga konkreta siffror på hur mycket rennärlingen bidrar med eller andra verksamheter t.ex. turism heller inom världsarvsområdet.</p> <p>+I förvaltningsplanen hävdar man att den ekonomiska utvecklingen är viktig för att främja infrastrukturen, miljöskydd, kultur och turism (Laponia 2015, s.146).</p>
Hansestaden Visby, kriterier iv och v:	+Utifrån buller, luftkvalitet, grönområden och infrastruktur betraktas livsmiljön bra för	+Den ekonomiska strategin handlar om bevarandet av världsarvet och detta sker

<p><i>“(iv) be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history;</i></p> <p><i>(v) be an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture (or cultures), or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change”</i></p> <p>(UNESCO 2019, pp.25-26)</p>	<p>boende och besökare. +Många grönområden med parker och trädgårdar samt med biologisk mångfald. +Mål med att världsarvet ska tåla klimatförändringar. +Byggnaderna ska ej förvanskas p.g.a. solpaneler eller annan energieffektivisering av dem (Region Gotland 2020, s.55). +Tydligt upplägg av miljöaspekter.</p>	<p>genom planering av turism och hur turisterna frivilligt skall kunna bidra till bevarandet. Detta ska ge dem medvetenhet och engagemang för att bevara området, så kallat ”call-to-action” (Region Gotland 2020, s.54). +Turism ska också bidra till ekonomiska mervärden för företagare i samband med att lokalsamhällets olika aktörer (Region Gotland 2020, s.54).</p>
<p>Örlogsstaden Karlskrona, kriterier ii och iv:</p> <p><i>“(ii) exhibit an important interchange of human values, over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design;</i></p> <p><i>(iv) be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history”</i></p> <p>(UNESCO 2019, p.25)</p>	<p>+Förvaltningsplanen nämner styrkor och svagheter med arbetet kring bevara miljön för världsarvet (Örlogsstaden Karlskrona 2009, ss.18-19). +I slutsatserna beskrivs hur kulturmiljön ska bevaras på ett långsiktigt sätt, även kulturmiljövärden (Örlogsstaden Karlskrona 2009, ss.20-21). -Vissa delar av världsarvet har många detaljplaner medens andra inte har det, detta leder oklarheter hur miljön ska skötas (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s.21). -Enligt förvaltningsplanen saknas det vård- och underhållsplaner (Örlogsstadens Karlskrona 2009, s.21).</p>	<p>-Världsarvet är viktigt för Karlskronas turism, men förvaltningsplanen anger inte inkomsterna (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s.23). -Ekonomiaspekter nämns som en resurs för att bevara världsarvet på bästa sätt på några fåtal platser i förvaltningsplanen, och har ett större fokus på miljön och bevarade (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s.12).</p>
<p>Södra Ölands odlingslandskap, kriterier iv och v:</p> <p><i>“(iv) be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or</i></p>	<p>+Det ska finnas ett levande, modernt och hållbart jordbruk för att kunna förvalta och utveckla världsarvets värden (Södra Öland 2016, s.10). +De huvudsakliga skydden som berör världsarvet är de</p>	<p>+För att underlätta den hållbara utvecklingen ska man finansiera utvecklingsprojekt för att stärka världsarvets varumärke (Södra Öland 2016, s.9). +Jordbruket ska utvecklas och</p>

<p><i>landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history;</i></p> <p><i>(v) be an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture (or cultures), or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change”</i></p> <p>(UNESCO 2019, pp.25-26)</p>	<p>lagar som skyddar alla världsarv i Sverige och prioriteras därefter (Södra Öland 2016, s.8).</p> <p>-Kort förvaltningsplan då de ekonomiska perspektiven får en större betydelse.</p>	<p>bedrivs på ett företagsekonomiskt sätt (Södra Öland 2016, s.8).</p> <p>+Verksamheter som bedrivs inom världsarvet är pedagogik, utställningar, arkeologi, byggnadsvård och besöksmål (Södra Öland 2016, s.9).</p> <p>+Världsarvet bidrar till att utveckla de kulturella och kreativa näringar som finns i området (Södra Öland 2016, s.9).</p> <p>-Inga siffror på inkomster.</p>
<p>Skogskyrkogården, kriterier ii och iv:</p> <p><i>“(ii) exhibit an important interchange of human values, over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design;</i></p> <p><i>(iv) be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history”</i></p> <p>(UNESCO 2019, p.25)</p>	<p>+Vidareutveckla förvaltningsplanens hållbarhetsmål om att världsarvet ska lyftas genom dess humanistiska och historiska värden som betydelse för nutida och framtida bruk.</p> <p>+Andra insatsområden ska uppdateras som, tydligare buffertzoner, olika skyddsdokument, inventeringar och finansiering av platsen (Stockholms stad 2015, s.33).</p> <p>-Tydliga mål om hur förvaltningen ska utvecklas, men det saknas förklaringar om hur det ser ut i dagsläget i detalj i detta fokusområde.</p>	<p>+Många insatsområden som ska hjälpa till att främja besöksnäringen, men inte av bekostnad om det innebär slitage på världsarvet.</p> <p>+Utveckling av följande verktyg för att göra världsarvet mer tillgängligt för turister: besöksplan, digital teknik för ökad tillgänglighet, se över entréer och placering av besökscentrum, kommunicera och gestalta världsarvets värden samt nätverksutveckling (Stockholms stad 2015, s.34).</p>

Figur: Tabell på jämförande studie av Sara Holényi 2021.

Tabellerna visar att det finns stora skillnader mellan de olika förvaltningsplanerna och därför jämförbarhetens sinsemellan uteblir. Oftast nämns inte särskilt stora universella värden inte i de analyserade motpolerna och hur de hanteras där. Det går inte att särskilja vilken förvaltningsplan som är bäst eller sämst för de särskilt stora universella värdena, detta på grund av att det finns många för- och nackdelar och i vissa fall lika många som också inte är mätbara. Jag tror också att inga av förvaltningsplanerna i undersökningen har och visar på konstanta värden. Det finns många idéer om hur man ska förvalta olika världsarv i världen,

inte minst i dessa förvaltningsplaner i Sverige. Med andra ord olika aspekter i förvaltning och åtgärder för varje världsarv.

3.2 Diskussion

I avsnittet används fem frågor som utgångspunkter för diskussion, från bakgrund och teori.

Är identifikationen av dessa kulturarv som världsarv logiska och begripliga, eller är begreppet särskilt stora universella värden alltför abstrakt och otillgängligt?

Bakom begreppet särskilt stora universella värden finns det mycket kunskap och beskrivningar för varje enskilt världsarv, som undersökningen visar i den här masteruppsatsen. Det krävs en viss förståelse och kunskap för att kunna hämta in fakta om begreppet, det vill säga att förvaltningsplaner till särskilt stora universella värden är inte uppenbara och svårtillgängliga om personen i frågan inte vet var de går att hitta. På UNESCO:s hemsida finns de inte heller tillgängliga, men det finns förklaringar om begreppet.

För en utomstående utanför kulturarvssektorn eller besökare till ett världsarv behöver begreppet förklaras är min åsikt. Genom att uppleva världsarven som turist finns det goda möjligheter att förstå hur ett världsarv är uppbyggt med dess kriterier, särskilt stora universella värden och motiveringar för att underlätta förståelsen om varför den platsen är unik och ett världsarv. Det finns många aktiviteter kring varje världsarv, som kan förklara för olika individer med olika inlärningskapaciteter och åldrar hur särskilt stora universella värden utmärker sig för platsen.

Framgår det hur kommunikation och beslutsfattande processer fungerar och hur administrationen är upplagd?

De förvaltningsplaner som är med i undersökningen visar och förklarar hur beslutsfattande processer och administration fungerar. Förvaltningsplanerna går inte in i detalj när det gäller de administrativa frågorna och beslutsfattande processer som berör världsarvet utan framhäver mer processer om hur världsarvet ska tas hand om och på vilket sätt samt vilka lagar som styr detta, riktlinjer och krav från UNESCO.

Vilket synsätt på samspelet mellan kulturarv och hållbar utveckling reflekteras i förvaltningsplanerna?

Det framgår i teoriavsnittet att det finns olika synsätt på kulturarv och hållbar utveckling även inom kulturarvssektorn. De flesta förvaltningsplaner i undersökningen säger att de särskilt stora universella värdena ska vara utgångspunkten för en hållbar utveckling. Det är dessa värden som spelar huvudsakligen roll när de utformar strategier för hållbar utveckling i förvaltningsplanerna.

Det finns även andra synsätt som att turistverksamheter ska höja de särskilt stora universella värden av världsarven vilket leder till hållbar utveckling (Riksantikvarieämbetet 2013, s. 61). Samspelet mellan kulturarv och hållbar utveckling reflekteras inte uttryckligen i förvaltningsplanerna men förklaras på varierande sätt i de olika förvaltningsplanerna. I resultatdelen under frågeställning nummer tre exemplifieras de undersökta förvaltningsplanerna och indikerar för varje världsarv hur kulturarv och hållbar utveckling framkommer i dem.

Är innebörden av *Carrying capacity* inarbetad i förvaltningsplanerna, finns det specifika riktlinjer för hur turism ska hanteras?

I varje fallstudie i undersökningen framgår det att det finns riktlinjer för hur turism hanteras i underrubriken *Turism & hållbar utveckling*. Hos Drottningholm slottsområde är innebörden av *Carrying capacity* inarbetad genom att hållbar utveckling ska komma fram till att världsarvets särskilt stora universella värden presenteras för besökare på ett sådant sätt att besökarna får kunskap, förståelse och uppskattning av världsarvet. Drottningholm har även ett högt besöksantal och därför arbetar besöksnäringens verksamhet med hållbar utveckling för att kunna hantera det höga besöksantalet utan att slita på världsarvet (Statens fastighetsverk 2008, s. 18).

Birka och Hovgården utvecklar turismen för att kunna uppnå hållbarhet och för att höja de särskilt stora universella värden hos världsarvet (Riksantikvarieämbetet 2013, s. 61). Detta får sitt uttryck genom att världsarvet influerar turismen med dess kommersiella tillgång, ökar sysselsättningen och ger en inkomst för företagare (Riksantikvarieämbetet 2013, s. 59). Utvecklingsarbetet med turismen sker med hjälp av marknadsundersökningar, affärsplaner och seminarier (Riksantikvarieämbetet 2013, s. 60). *Carrying capacity* märks inte av i förvaltningsplanen, den nämner inte hur besöksstrycket ska minska på världsarvet och förhindra slitage. Förvaltningsplanen beskriver som ovan nämnts att hållbar utveckling ska ske genom att turismen höjer de särskilt stora universella värdena.

Förvaltningsplanen för Världsarvet i Falun hanterar turismen med ett stort turistiskt utbud med aktiviteter och har öppet året om. Det sker även marknadsföring av världsarvet som besöksmål både nationellt och internationellt (Falun 2014, ss. 16-17). Världsarvet har också ett projekt med att utveckla hållbar turism utifrån UNESCO:s riktlinjer och rekommendationer (Falun 2014, s. 17). *Carrying capacity* verkar vara inarbetad i den här planen med utgångspunkten i arbetet med UNESCO:s riktlinjer för hållbar utveckling.

Hos Hälsingegårdarna är konceptet *Carrying capacity* mer tydligt inarbetad i förvaltningsplanen. Här nämns det att det finns stora behov av förvaltning och tillsyn av världsarvet i och med turism kan orsaka slitage och olika förändringar (Region Gävleborg 2020, s. 17). Därför har regionen utarbetat en strategi för hållbar turism från UNESCO: s riktlinjer men ingår inte som ett eget dokument. Det står också förklarat att hållbar turism inte får gå emot förvaltningsplanen (Region Gävleborg 2020, s. 18).

För Struves meridianbåge hanterar förvaltningsplanen turism med ett mål, som går ut på att utveckla besöksantalet för världsarvet och att besöksnäringen ska vara hållbar (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s. 25). När förvaltningsplanen skrevs var inte besöksantalet högt. Det fanns en uppskattning att ungefär 100 personer per år besökte mätpunkterna (Länsstyrelsen i Norrbottens län 2018, s. 12). Förvaltningsplanen behandlar även turismfrågan som hållbar turism, där det finns utvärderande frågor om just besöksantal, slitage och skräphantering. Med tanke på att Struves medianbåge inte lockar många besökare, erbjuder *Carrying capacity* en lösning.

Höga kustens förvaltningsplan hanterar turism genom att reglera aktiviteterna förnuftigt utan att belasta naturen. Detta ska bidra till att öka intresse och förståelse hos besökare. Det anses också att besöksantalet ökar i och med att Höga kusten blev nominerad till världsarv. Det kan påverka platsen negativt med belastningen av naturen men samtidigt öka kunskapen om världsarvens värden (Länsstyrelsen Västernorrland, ss. 37-38). Här går det att se att *Carrying*

capacity koncept är inarbetad i turismnäringen i och med att de försöker undvika belastningen av naturen med besöksfrekvensen.

Hur Laponia arbetar med turism från deras förutsättningar är genom hållbar turistverksamhet. Det innebär att det är förbud mot kommersiell verksamhet på området. Det beror på att människor lever i världsarvet och ska kunna försörja sig på hållbara turistverksamheter istället (Laponia 2015, s. 62). Det finns begränsningar och restriktioner vad man som turist får göra i världsarvsområdet då renskötseln inte får störas (Laponia 2015, s. 61). *Carrying capacity* skulle kunna vara med i den här förvaltningsplanen men är inte relevant då besöksantalet är begränsat i och med renskötseln.

Carrying capacity är väl inarbetad i förvaltningsplanen för Hansestaden Visby. Det går att följa tydligt med följande beskrivning. Hansestaden Visby har en mycket tydlig syn när det gäller deras sätt att hantera turismen. Förvaltningsplanen framhäver hållbar turism som en stor bidragande faktor till varför världsarvet kommer kunna finnas kvar och är essentiell för dess bevarandeindikator (Region Gotland 2020, s. 53). För att undvika överbelastning på världsarvet har kartläggningar gjorts. Detta för att sprida turister till hela Gotland istället för att ha ett sådant stort fokus på Visby. Det finns även önskemål att öka upplevelsen för turisterna, detta har gjort med hjälp av appar, vandringsleder och kartor (Region Gotland 2020, s. 54).

Förvaltningsplanen för Örlogsstaden Karlskrona hanterar turismen med stor angelägenhet. Världsarvets turismtillgång ger Karlskrona en stor variation (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 23). Förvaltningsplanen beskriver att det finns önskemål om att världsarvet ska bli mer efterfrågat av turister och öka besöksfrekvensen (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 27). *Carrying capacity* märks inte av i den här förvaltningsplanen förutom att Karlskrona kommun vill vara en del av utvecklingsmöjligheter (Örlogsstaden Karlskrona 2009, s. 15). Detta påstående går att koppla till konceptet eftersom den är en del av hållbar utveckling idag, se teoriavsnittet.

Södra Ölands odlingslandskap förhåller sig i förvaltningsplanen till turism genom att förklara att besöksnäringen hanteras av Kalmar läns museum, framförallt genom turistverksamheter och utställningar (Södra Öland 2016, s. 9). Halva Öland räknas som världsarv och nämner inget om hållbar turism, här blir inte *Carrying capacity* tillämpligt på samma sätt som de övriga förvaltningsplanerna. De andra förvaltningsplanerna varierar dock hur konceptet är tillämpligt i de olika fallstudierna på olika sätt.

Skogskyrkogårdens förvaltningsplan har riktlinjer med att öka tillgängligheten för turister. Det sker delvis genom en hemsida och nya skyltningar på området där det står skrivet om de särskilt stora universella värden, information om arkitekturen och platsen. Detta bidrar till en bättre förståelse av världsarvet och det blir också lättare att hitta i området (Stockholms stad 2015, s. 18). Denna förvaltningsplan verkar inte ha tagit hänsyn till *Carrying capacity*.

Ger förvaltningsplanerna en bild av att det finns kontroll och långsiktighet, eller finns det brister i planerna?

De undersökta förvaltningsplanerna har uppföljning och utvärderingar som mål i slutet av förvaltningsplanerna. Varje förvaltningsplan har ett tidsbegränsat bäst-före-datum, med andra ord att de gäller bara en viss tid och ska revideras därefter. Varje förvaltningsplan ska uppdateras efter en viss tid, det står på titelsidan vilka år planen gäller.

Förvaltningsplanerna ser olika ut och är uppbyggda på olika sätt. Detta kan bero på att de är publicerade vid olika tider då UNESCO också ändrar sina riktlinjer och krav emellanåt. UNESCO:s nya riktlinjer säger att idag ska en förvaltningsplan åt ett världsarv vara mer komplex och att ta hänsyn till många fler faktorer än tidigare (se avsnittet om bakgrund; även riktlinjerna har uppdaterats).

Varenda förvaltningsplan som har undersökts, plockar ut det som är mest väsentligast för just det kulturarvet och hur det ska skyddas. Vartenda världsarv är unikt och annorlunda så det skulle vara väldigt svårt att göra förvaltningsplaner som är enhetliga. Kanske borde varje förvaltningsplan följa en och samma mall för att vanligt folk skulle få en bättre bild över de särskilt stora universella värdena.

3.3 Slutsatser

Det står beskrivet i problemformuleringen att förvaltningsplaner har som uppgift att bevara de särskilt stora universella värdena. Har förvaltningsplanerna lyckats med detta i undersökningen? De resultat som har framgått gällande lyckat resultat är att de särskilt stora universella värden bevaras på olika sätt. Varje förvaltningsplan i undersökningen utgår från de befintliga världsarvens kapacitet och skräddarsyr en förvaltningsplan som skyddar de särskilt stora universella värden efter de förutsättningar som finns. Detta exemplifieras tydligt i resultat avsnittet då särskilt stora universella värden hanteras på olika sätt utifrån olika perspektiv, såsom turism, kriterier och hållbar utveckling.

Förvaltningsplanerna är tillräckliga i den mån att de har framställts under olika tidsperioder då det har funnits olika riktlinjer och krav från UNESCO. Riksantikvarieämbetet poängterar, som det står beskrivet i bakgrundsavsnittet, att de skulle vilja ha ett homogent arbete kring hur förvaltningsplaner ska utvecklas och utformas. För att detta ska bli verkligt bör framställningen av förvaltningsplanerna skapas vid samma tidpunkt och innehålla en översiktlig bild av designen.

Det finns också forskning som visar på lösningar som integrerar olika förvaltningsplaner med planeringsverktyg. Forskning från Italien visar att förvaltningsplaner förlorar deras effektivitet i relation till regionalt och lokalt planeringssystem. Detta visar att det är viktigt med förvaltningsplanerna men även deras problematiska sida. Att sammanföra dessa olika planeringsverktyg är svårt i samma område i och med de olika faktorerna vilka är, olika aktörer med olika tidsscheman, resurser och legala perspektiv såsom effektivitet (Piccolo, Leone & Pizzuto 2012, p. 1).

Detta problemområde har inte i lika stor utsträckning blivit av i Sverige. Oftast är de undersökta förvaltningsplanerna en del av samhällsplaneringen genom att vara kopplade till den. Det står uttryckligen i planerna att de ska interageras i samhällsutvecklingen och vara en del av samhällsplaneringen. Vissa förvaltningsplaner nämner att världsarv ska påverka och vara en resurs för en hållbar och positiv utveckling för deras region och lokala planering. Man ska också komma ihåg att förvaltningsplaner inte är ett legalt bindande dokument utan bör användas som riktlinjer från UNESCO. I Sverige finns det även lagar som skyddar världsarven, men hur effektiva de är och på vilket sätt kvarstår att se.

Det är också viktigt att poängtera varför dessa särskilt stora universella värden och världsarvsplatser behövs. Det moderna konceptet om kulturarv är relaterat till all byggd miljö, och borde ses som ett bidrag och sammanhang till världen. Inom detta sammanhang så är världsarvsplatserna framstående för deras särskilt stora universella värden. Hantering av dessa värden bör ske med hjälp av undersökningar, dokumentation och definition av deras värden som är relaterade till dem på ett lämpligt sätt. Kulturvård av världsarv har sina problem. Restaurering är inte alltid lösningen, men beror på lämplig förståelse av värden som kan bidra med och framhäva resurserna hos världsarven. Med andra ord är val som är relaterade till världsarvens behandling baserade på omdömen (Feilden & Jokilehto 1998, p. 11).

En till bidragande orsak varför världsarv med deras särskilt stora universella värden är väl behövda är brist på dessa värden skulle leda till bristande skydd och bevarande av världsarvsresurserna och också förstörelse av dem. Politiska värden skulle kunna bidra med

motivation för skydd och restaurering av värden för världsarven, men dessa särskilt stora universella värden skulle kunna orsaka förlust om de inte ställer sig bakom de rådande politiska uppfattningarna (Feilden & Jokilehto 1998, p. 18).

De följder som särskilt stora universella värden och världsarven har fått för kulturarvsförvaltningen i Sverige och andra länder är att det finns generellt sätt system som övervakar. Övervakningssystemen bestämmer om en förvaltningsplan och uppnår målen med att upprätthålla de särskilt stora universella värdena hos världsarven. Övervakningen innehåller regelbundna undersökningar och observationer, vilket möjliggör att utesluta negativa och positiva förändringar som ett världsarv genomgår (Cave & Negussie 2017, p. 171).

Användningsområdet av övervakningsdata kan också påverka på en politisk nivå. Detta med hjälp av datan som kan visa på hur olika faktorer påverkar de särskilt stora universella värdena och världsarven. Exempel på faktorer kan vara, hur tiden har påverkat världsarven och hur miljön och människan har påverkat värdena. På detta sätt går det att visa och hjälpa till hur ett världsarv kan göra skillnad för samhället. Övervakning av särskilt stora universella värden kan vara en bidragande faktor och viktig del av kulturarvsförvaltningsprocesser (Cave & Negussie 2017, p. 172).

4. SAMMANFATTNING

Uppsatsen inleder med att förklara bakgrund och tidigare forskning om förvaltningsplaner och hur de fungerar. Detta beskrivs med en bakgrundshistoria till världsarvet, särskilt stora universella värden, utvecklingen av förvaltningsplaner, hållbar turism, vad en förvaltningsplan ska innehålla idag, olika variationer av förvaltningsplaner och varför de varierar. Riksantikvarieämbetets rapport om förvaltningsplaner redogör för hur arbetet med dessa skulle kunna utvecklas och bli bättre.

I resterande delar av inledningskapitlet nämns problematiken med världsarv och vilket komplext fenomen förvaltningsplaner är och hur svårt det är att lyckas bevara världsarvens särskilt stora universella värden, som är kärnan i uppsatsen. Syftet med uppsatsen är att undersöka hur särskilt stora universella värden hanteras framförallt i en svensk kontext i förvaltningsplaner för världsarv. Uppsatsen tar också upp frågeställningar om hur hållbar utveckling och hållbar turism sker och används gentemot de särskilt stora universella värdena i förvaltningsplaner.

Metodavsnittet tar upp tre stycken metoder som behandlas i uppsatsen. Metoderna består framförallt av litteraturstudier, textanalys och jämförande studier. Varje förvaltningsplan klassas också in som varsin fallstudie och analyseras utefter uppsatsens frågeställningar och genomförandeperspektiv som nämns i undersökningsdelen. De publicerade förvaltningsplanerna är det empiriska material som undersöks och är avgränsade till 11 stycken, trots att det finns 15 världsarv i Sverige. Alla förvaltningsplaner är inte tillgängliga och publicerade för alla världsarv i Sverige.

Teoriavsnittet tar upp olika perspektiv av förvaltning av världsarv, olika synsätt på hållbar utveckling inom kulturarvssektorn, hållbar turism, skillnad på kulturarv och världsarv, vad som kan klassas som världsarv och ett koncept som behandlar hållbar turism.

Undersökningsdelen tar upp de 11 stycken publicerade förvaltningsplanerna och analyserar dem utifrån fem underrubriker. De är *Presentation av världsarvet, värden, förvaltningsplanen, turism & hållbar utveckling* och *slutsatser*. Resultatdelen jämför och analyserar sedan undersökningsdelen.

De resultat, diskussioner och slutsatser som återspeglas i uppsatsen är framförallt genom fem stycken diskussionsfrågor och ett slutsatsavsnitt som inte berörs i diskussionen. I diskussionen kopplas även teoriavsnittet ihop med resultatdelen. Det kan avläsas som hur konceptet *Carrying capacity* behandlas i de olika förvaltningsplanerna.

REFERENSER

Litteratur

Cave, C. & Negussie, E., (2017). *World heritage conservation: the World Heritage Convention, linking nature and culture for sustainable development*. Abingdon, Oxon: Routledge

Feilden, B. M. & Jokilehto, J. I., (1998). *Management guidelines for world cultural heritage sites* 2. ed., Rome: ICCROM.

Jokilehto, J. & Cameron, C., (2008). *The world heritage list: what is OUV? : defining the outstanding universal value of cultural world heritage properties*. Berlin: Bässler Verlag

Kennell, J., (2016). *Carrying capacity*. University of Greenwich.

Labadi, S., (2013). *UNESCO, cultural heritage, and outstanding universal value : value-based analyses of the World Heritage and Intangible Cultural Heritage Conventions*, Lanham, Md.: AltaMira Press.

Larsen, P. B & Logan, W., (red.) (2018). *World heritage and sustainable development: new directions in world heritage management*. Abingdon, Oxon: Routledge

Makuvaza, S., (2018). *Aspects of management planning for cultural world heritage sites : principles, approaches and practices*, Cham: Springer.

Munos-Vinas, S., (2005). *Contemporary theory of Conservation*. Routledge.

Piccolo, F., Leone, D. & Pizzuto, P., (2012). *The (controversial) role of the UNESCO WHL Management Plans in promoting sustainable tourism development*. Department of Architecture, University of Palermo, Italy.

Elektroniska källor

Falun (2014). *Världsarvet Falun. Förvaltningsplan 2014-2019.*

https://www.falun.se/download/18.25e65dba14d7b753e8f7abc3/1463495539829/Forvaltningsplan_Varldsarvfalun_Swe.pdf

[2020-09-16]

Laponia (2015). *Förvaltningsplan. Föreskrifter och skötselråd för nationalparkerna.*

<https://laponia.nu/wp-content/uploads/2015/03/Laponia-forvaltningsplan-svenska.pdf>

[2020-09-16]

Länsstyrelsen i Norrbottens län (2018). *Struves meridianbåge Förvaltningsplan för den svenska delen av världsarvet 2018-2023.*

<https://www.lansstyrelsen.se/download/18.338e9bd4169d8d48e31367c/1557152153054/F%C3%B6rvaltningsplan%20f%C3%B6r%20Struves%20Meridianb%C3%A5ge%202018-2023.pdf>

[2020-09-13]

Länsstyrelsen Västernorrland (2017). *Förvaltningsplan för Världsarvet Höga Kusten 2017-2020.*

<https://www.lansstyrelsen.se/download/18.710ed317161746d80521bcee/1526068058716/F%C3%B6rvaltningsplan%20f%C3%B6r%20V%C3%A4rldsarvet%20H%C3%B6ga%20kusten%202017-2020.pdf>

[2020-09-13]

Region Gotland (2020). *Strategi och handlingsplan för världsarvet Hansestaden Visby 2020-2030.*

<https://www.gotland.se/107960>

[2020-09-13]

Region Gävleborg (2020). *Förvaltningsplan för Världsarvet Hälsingegårdar 2020-2024*

<https://www.regiongavleborg.se/globalassets/kultur/halsingegardar/dokument/forvaltningsplan-2020-2024.pdf>

[2020-09-13]

Riksantikvarieämbetet (2013). *Förvaltningsplanplan för världsarvet Birka och Hovgården 2013-2018.*

<https://www.raa.se/app/uploads/2017/08/F%C3%B6rvaltningsplan-Birka-Hovg%C3%A5rden-2013-2018.pdf>

[2020-09-13]

Riksantikvarieämbetet (2019). *Nationell strategi för världsarvsarbetet.*

<https://www.raa.se/app/uploads/2019/11/Avrapportering-av-regeringsuppdraget-att-utarbete-en-nationell-v%C3%A4rldsarvsstrategi.pdf>

[2020-08-04]

Statensfastighetsverk (2008). *Världsarvet Drottningholm Världsarvsplan 2007-2012.*

https://www.sfv.se/globalassets/forvaltningsplaner/varldsarvsplan-2007_2012-drottningholm.pdf

[2020-09-13]

Stockholms stad (2015). *Förvaltningsplan Världsarvet Skogskyrkogården.*

<https://skogskyrkogarden.stockholm.se/globalassets/3-varldsarvet/managementplan-2015.pdf>

[2020-09-13]

Södra Öland (2016). *Världsarvet Södra Ölands odlingslandskap.*

<https://sodraoland.com/wp-content/uploads/2016/12/forvaltningsochutvecklingsplan.pdf>

[2020-10-12]

UNESCO (2013). *Managing Cultural World Heritage.*

<https://whc.unesco.org/en/managing-cultural-world-heritage/>

[2020-09-24]

UNESCO (2019). *The Operational Guidelines for the Implementation of the World Heritage Convention.*

<https://whc.unesco.org/en/guidelines/>

[2020-09-16]

UNESCO (2020). *Tourism*.

<https://whc.unesco.org/en/tourism/>

[2020-10-22]

Örlogsstaden Karlskrona (2009). *Karlskrona ett levande världsarv. Strategi och inriktningsprogram för Världsarvet Örlogsstaden Karlskrona*.

<http://www.orlogsstadenkarlskrona.se/uploads/varldsarv-strategi.pdf>

[2020-09-16]

Örlogsstaden Karlskrona (2009). *Karlskrona ett levande världsarv. Handlings- och åtgärdsplan för Världsarvet Örlogsstaden Karlskrona*.

<http://www.orlogsstadenkarlskrona.se/uploads/varldsarv-handlingsplan.pdf>

[2020-09-16]

BILAGA

II.D Criteria for the assesment of Outstanding Universal Value

From Operational guidelines for the Implementation of the World Heritage.

77. The Committee considers a property as having Outstanding Universal Value (see paragraphs 49-53) if the property meets one or more of the following criteria. Nominated properties shall therefore:

- (i) represent a masterpiece of human creative genius;
- (ii) exhibit an important interchange of human values, over a span of time or within a cultural area of the world, on developments in architecture or technology, monumental arts, town-planning or landscape design;
- (iii) bear a unique or at least exceptional testimony to a cultural tradition or to a civilization which is living or which has disappeared;
- (iv) be an outstanding example of a type of building, architectural or technological ensemble or landscape which illustrates (a) significant stage(s) in human history;
- (v) be an outstanding example of a traditional human settlement, land-use, or sea-use which is representative of a culture (or cultures), or human interaction with the environment especially when it has become vulnerable under the impact of irreversible change;
- (vi) be directly or tangibly associated with events or living traditions, with ideas, or with beliefs, with artistic and literary works of outstanding universal significance. (The Committee considers that this criterion should preferably be used in conjunction with other criteria);
- (vii) contain superlative natural phenomena or areas of exceptional natural beauty and aesthetic importance;
- (viii) be outstanding examples representing major stages of earth's history, including the record of life, significant on-going geological processes in the development of landforms, or significant geomorphic or physiographic features;
- (ix) be outstanding examples representing significant on-going ecological and biological processes in the evolution and development of terrestrial, fresh water, coastal and marine ecosystems and communities of plants and animals;
- (x) contain the most important and significant natural habitats for in-situ conservation of biological diversity, including those containing threatened species of Outstanding Universal Value from the point of view of science or conservation.